ResearchNed

febr 2022

Kosten zij-instroomtrajecten in het po, vo en mbo

Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap

Wouter van Casteren | Myrthe Hendrix | Josien Lodewick | Thijs Vroegh

Kosten zij-instroomtrajecten in het po, vo en mbo
Wouter van Casteren, Myrthe Hendrix, Josien Lodewick, Thijs Vroegh
Februari 2022

© 2022 ResearchNed Nijmegen in opdracht van het Ministerie van OCW. Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging.

Inhoudsopgave

	Samenvatting bevindingen	**5**
1	**Aanleiding, vraagstelling en onderzoeksaanpak**	**8**
1.1	Doel onderzoek	8
1.2	Zij-instroom in het beroep van leraar versus zij-instroom in de lerarenopleidingen	8
1.3	Aantallen zij-instromers	9
1.4	Landelijke raamwerken en afspraken over zij-instroom in het po, vo en mbo	10
1.5	Opzet zij-instroomtrajecten	11
1.6	Onderzoeksvragen	12
1.7	Bestaande inzichten in kosten zij-instroom	12
1.8	Onderzoeksaanpak	13
1.9	Leeswijzer rapport	16
2	**Zij-instroom in het primair onderwijs**	**17**
2.1	Deelname en organisatie Zib-trajecten bij de bevraagde pabo's	17
2.2	Kostenposten Zib-trajecten	17
	2.2.1 Kosten werving, oriëntatie en voortraject	17
	2.2.2 Kosten scholingstrajecten zij-instroom	19
	2.2.3 Bovenformatieve aanstellingen, betaald studieverlof en werkelijke studietijd	20
	2.2.4 Kleinere of grotere aanstelling dan normaliter gewenst	22
	2.2.5 Overige studiekosten: studiematerialen en reiskosten	23
	2.2.6 Begeleidingskosten	23
	2.2.7 Kosten van training van begeleiders	24
	2.2.8 Administratieve lasten	25
	2.2.9 Overzicht: totale kosten per Zib-traject en dekking	25
2.3	Verschillen tussen scholen en deelnemers	27
	2.3.1 Verschillen tussen deelnemers	27
	2.3.2 Verschillen tussen scholen en schoolbesturen	28
2.4	(Financiële) drempels bij opleidingen, scholen en deelnemers	29
2.5	Conclusies zij-instroom in het beroep van leraar in het primair onderwijs	31
3	**Zij-instroom in het tweede- en eerstegraads lesgebied**	**32**
3.1	Deelname en organisatie Zib-trajecten bij de bevraagde lerarenopleidingen	32
3.2	Tweedegraads gebied	32
3.3	Eerstegraads gebied	32
3.4	Kostenposten voor Zib-trajecten	33
	3.4.1 Kosten werving, oriëntatie en voortraject	33
	3.4.2 Kosten scholingstrajecten	34
	3.4.3 Bovenformatieve aanstellingen, betaald studieverlof en werkelijke studietijd	35
	3.4.4 Een kleinere aanstelling dan eigenlijk gewenst	37
	3.4.5 Overige studiekosten: studiematerialen en reiskosten	37
	3.4.6 Begeleidingskosten	37
	3.4.7 Kosten van training van begeleiders binnen scholen	38
	3.4.8 Administratieve lasten	38
	3.4.9 Overzicht: gemiddelde totale kosten per Zib-traject en dekking	39
3.5	Verschillen tussen scholen en deelnemers	41
3.6	Drempels bij opleidingen, scholen en deelnemers	41
3.7	Conclusies zij-instroom in het beroep van leraar in het voortgezet onderwijs	43

4 Zij-instroom pedagogisch didactisch getuigschrift MBO 44
4.1 Organisatie van de opleidingen: aparte PDG-groepen, zo mogelijk incompany 44
4.2 Kostenposten voor gesubsidieerde PDG-trajecten 44
4.2.1 Kosten werving, oriëntatie en voortraject 44
4.2.2 Kosten scholingstrajecten 45
4.2.3 Bovenformatieve aanstellingen, betaald studieverlof en werkelijke studietijd 46
4.2.4 Overige studiekosten: studiematerialen en reiskosten 46
4.2.5 Kosten van een lagere aanstelling dan eigenlijk gewenst 46
4.2.6 Begeleidingskosten 47
4.2.7 Kosten van training van docentbegeleiders 47
4.2.8 Administratieve lasten 48
4.2.9 Overzicht: gemiddelde totale kosten per PDG-traject en dekking 48
4.3 Verschillen tussen instellingen en deelnemers 50
4.3.1 Verschillen tussen mbo-instellingen 50
4.3.2 Verschillen tussen PDG'ers 51
4.4 Drempels bij opleidingen, scholen en deelnemers 52
4.5 Conclusies PDG-trajecten in het mbo 52

5 Samenvatting en conclusies 53

Bijlage 1: Overzicht van figuren en tabellen 57

Samenvatting bevindingen

Zij-instroom in het beroep van leraar biedt mensen van buiten het onderwijs een vaak verkort[1] traject van werken, begeleiding en scholing waarmee zij binnen twee jaar bevoegd of benoembaar worden om les te geven. Tijdens dit traject mogen zij al zelfstandig lesgeven op basis van een geschiktheidsverklaring na een geschiktheidsonderzoek. De Subsidieregeling zij-instroom biedt een tegemoetkoming van maximaal 20.000 euro in de kosten die aan zo'n traject zijn verbonden. In opdracht van het ministerie van OCW zijn de totale kosten van zij-instroom in het beroep van leraar in het po, vo en mbo onderzocht. De belangrijkste kostenposten voor scholen zijn als volgt.

Kosten van het geschiktheidsonderzoek

Zij-instromers kunnen alleen starten met een geschiktheidsverklaring die bevestigt dat de kandidaat het scholingstraject richting de vereiste onderwijsbevoegdheid binnen twee jaar kan afronden (geholpen door eerder opgedane kennis en ervaring) en dat de kandidaat geschikt is om direct voor de klas te staan. In het po en vo word het geschiktheidsonderzoek uitgevoerd door een lerarenopleiding po of vo. De kosten daarvan zijn 1.900 tot 2.600 euro per traject. In het mbo geeft de instelling zelf de geschiktheidsverklaring af; de instelling kan het daarvoor benodigde onderzoek zelf uitvoeren of uitbesteden. De kosten daarvan zijn met gemiddeld 600 euro lager dan in het po en vo; de spreiding is wel groter (300 tot 1.500 euro).

Kosten scholingstraject

Een zij-instroomtraject leidt niet tot een formeel ho-diploma, maar tot een getuigschrift met een daaraan verbonden onderwijsbevoegdheid. Daarom spreken we bij zij-instroom niet van een opleidings- maar van een scholingstraject. Het scholingstraject bevoegdheid primair onderwijs/praktijkonderwijs/ (voortgezet) speciaal onderwijs kost bij het doorlopen van het 'standaard' scholingstraject gemiddeld 12.300 euro (10.000 tot 17.500 euro). Voor een tweedegraads onderwijsbevoegdheid is dat gemiddeld 15.000 euro (13.000-16.000 euro) en voor een eerstegraads bevoegdheid gemiddeld 8.300 euro (7.100 – 9.200 euro). Een traject pedagogisch-didactisch getuigschrift (PDG) middelbaar beroepsonderwijs kost in doorsnee 7.000 euro (6 tot 8.000 euro). Voor kandidaten met veel bagage en ervaring is in elke sector een verder verkort en daardoor goedkoper traject mogelijk. Dat komt vooral voor als een kandidaat al over een andere bevoegdheid beschikt. In andere gevallen is er maatwerk mogelijk, maar omdat dit vaak neerkomt op aangepaste accenten binnen het standaard programma (het ene aspect krijgt dan wat meer, het andere wat minder aandacht) leidt dit weinig tot echt goedkopere trajecten.

Begeleidingskosten binnen scholen

De begeleidingskosten komen voort uit de uren die begeleiders binnen scholen/instellingen maken om zij-instromers te begeleiden en om intern en extern over het traject te overleggen. Een school kan met een lerarenopleiding afspreken om zelf meer begeleiding te geven, zodat vanuit de opleiding minder begeleiding nodig is. Dat kan leiden tot een lager scholingstarief, maar per saldo is de school dan ongeveer even duur uit. Tegenover de lagere scholingskosten staan dan immers hogere kosten van begeleiding. De werkelijke begeleidingskosten worden bepaald door de uren die de school hiervoor reserveert binnen het takenpakket van een begeleider. Uit dit onderzoek blijkt dat de meeste begeleiders vinden dat ze afdoende worden gecompenseerd voor hun begeleidingsuren. In het po en in het mbo zijn begeleiders samen gemiddeld ongeveer 4 uur per week aan een traject kwijt, inclusief intern en extern overleg over het traject. In het vo is dat duidelijk minder, met gemiddeld 2 uur per week. Dat vertaalt zich naar bijna 19.000 euro aan kosten in het po, 10.400 euro in het vo en 15.600

1 Een verkort traject geldt voor de zij-instroom in het po en het tweedegraadslesgebied. Een eerstegraads zij-instroomtraject biedt maatwerk maar duurt niet per se korter dan een reguliere eerstegraadse lerarenopleiding.

euro in het mbo.[2] Op persoonsniveau wisselt het aantal begeleidingsuren sterk. Soms melden zij-instromers (vrijwel) geen begeleiding te krijgen en in elke sector vindt ongeveer een derde deel van de bevraagde zij-instromers dat er te weinig begeleiding is.

Kosten betaald studieverlof en bovenformatieve inzet

Bij de bovenstaande kosten zijn er tussen deelnemers soms flinke verschillen, maar zijn er - bij vergelijkbare deelnemers - veel minder of geen verschillen tussen scholen/instellingen. Dat is anders bij twee in potentie flinke kostenposten, namelijk voor betaald studieverlof en een bovenformatieve inzet. De situatie bij *betaald studieverlof* is dat in het mbo elke zij-instromers normaliter een dag studieverlof krijgt, op basis van landelijke afspraken hierover. In het po krijgen ook veel zij-instromers (ongeveer twee derde deel) studieverlof, maar vaak wel minder dan een dag. In het vo wordt het minst betaald studieverlof toegekend, maar ook in het vo zijn er veel scholen en stichtingen die dit doorgaans wel doen. Per saldo is betaald studieverlof in het po en vo voor zij-instromers vaker persoonsgebonden en minder een standaard faciliteit dan in het mbo.

Ook bij een *bovenformatieve aanstelling* (dat wil zeggen dat de zij-instromer een periode (deels) lesgeeft onder toezicht van een ervaren leraar/docent) zijn er verschillen tussen scholen/instellingen en sectoren. Een zij-instromer wordt zoals gezegd als leraar aangesteld op basis van een verklaring dat hij/zij geschikt is om direct voor de klas te staan. Er zouden dan in principe *geen* kosten voor bovenformatieve aanstellingen kunnen zijn. Deze kosten zijn daarom indertijd bij de start van de regeling zij-instroom *niet* meegeteld in de verwachte kosten van zij-instroom. Uit het voorliggende onderzoek blijkt dat bovenformatieve aanstellingen echter een belangrijke kostenfactor kunnen zijn bij zij-instroom. In het po komt een (periode van) bovenformatieve inzet bij de meeste bevraagde schoolbesturen voor. De mate en de periode van bovenformatieve inzet variëren sterk per zij-instromer; veertig procent van de bevraagde zij-instromers meldt direct zelfstandig les te geven, een derde deel meldt juist een substantiële mate van bovenformatieve inzet (meer dan 0,2 fte voor het hele traject). Gemiddeld is de omvang van de bovenformatieve inzet in het po te ramen op 0,1 – 0,16 fte voor het hele traject. Tezamen zijn de personele kosten van studieverlof en bovenformatieve inzet in het po in te schatten op gemiddeld 26.500 euro per traject, met een grote spreiding van nul euro tot meerdere tienduizenden euro's.

In het vo staan de meeste bevraagde zij-instromers vanaf de start zelfstandig voor de klas. Als er een bovenformatieve inzet is, dan is de periode en de mate daarvan relatief klein. In het eerstegraads gebied zijn er echter enkele bijzondere trajecten (*Aan de Slag in de Klas* en *Trainees in Onderwijs*) die wel uitgaan van een (deels) bovenformatieve inzet van de zij-instromer. Voor de deelnemende scholen is een bovenformatieve inzet dan wel een forse kostenpost, oplopend tot wel 29.0000 euro. Los van deze trajecten zijn de personele kosten van studieverlof en bovenformatieve inzet in het vo in te schatten op gemiddeld 7.000 euro per traject, met een grote spreiding van nul euro tot meerdere tienduizenden euro's.

In het mbo komt een bovenformatieve inzet van zij-instromers sporadisch voor. Tezamen zijn de personele kosten van studieverlof en bovenformatieve inzet in het mbo in te schatten op gemiddeld 20.500 euro per traject, met een geringe spreiding tussen deelnemers en instellingen.

Overige kosten zij-instroom

Naast de bovenstaande kosten hebben scholen/instellingen te maken met kosten voor:

- Werving en oriëntatie op het zij-instroomtraject met bijvoorbeeld proeflessen. Deze kosten kunnen substantieel zijn, maar zijn in dit onderzoek niet verder geraamd.
- Scholing van begeleiders. Deze kosten zijn relatief beperkt en worden vaak gemaakt voor leraren/docenten die ook andere (aankomend) leraren begeleiden.

2 Op basis van een geraamd uurloon van 45 euro van een begeleider in po en 50 euro in vo en mbo en een trajectduur van twee jaar in po en vo en anderhalf jaar in mbo.

- Kosten van studiematerialen en reiskosten. Doorgaans neemt de school/instelling een (belangrijk) deel van deze kosten op zich, wat gemiddeld tot 400 (mbo) of 750 euro (po en vo) aan kosten voor de school leidt. Zij-instromers dragen vaak zelf ook een deel van de kosten, in po en vo gemiddeld ongeveer de helft (vooral reiskosten).
- Administratieve kosten van aanvraag en afhandeling van de zij-instroomsubsidie. Deze kosten zijn beperkt, gemiddeld 150 (mbo) tot 300 euro (po en vo) per traject.

Totaaloverzicht kosten zij-instroom

De variatie in kosten is groot in het po en vo, met name vanwege verschillen in de omgang met studieverlof en een bovenformatieve inzet. In het mbo variëren de totale kosten van een PDG-traject minder tussen instellingen en tussen deelnemers dan in het po en vo. Verschillen naar kenmerken van schoolbesturen zijn lastig aan te geven, mede doordat de verschillen binnen schoolbesturen vaak net zo groot zijn als tussen schoolbesturen. Uit dit onderzoek blijkt dan ook dat bij de meeste besturen er wel mogelijkheden zijn voor studieverlof en een bovenformatieve inzet, maar dat dit vaak op individuele basis wordt toegekend.

Overzicht raming gemiddelde kosten van een school/instelling voor een zij-instroom-/PDG-traject

Post	Po	Vo -tweedegraads	Vo eerstegraads	Mbo
Geschiktheidsonderzoek	2.100	2.500	2.100	600
Scholingstraject	12.300	15.000	8.300	7.000
Overige studiekosten	775	750		490
Begeleidingstijd	18.720	10.400		15.600
Studieverlof/bovenformatief	26.500	7.000		20.500
Administratieve lasten	270	300		150
Totale kosten circa	**60.500**	**36.000**	**29.000**	**44.000**
Spreiding	groot	groot	groot	klein

De bevraagde scholen/instellingen noemen vaak dat de kosten van een zij-instroomtraject een drempel zijn. Dat kan met name in het po en vo een rem zetten op het aantal zij-instromers dat binnen een stichting kan starten.

Aanbevelingen

Gelet op de grote variëteit in de faciliteiten voor studieverlof en bovenformatieve inzet in het po en vo is het aan te bevelen om hierover landelijke afspraken te maken. De subsidiehoogte kan daaraan worden aangepast. Daarbij kan kostenverlagend voor scholen werken als de scholing voor het po en vo wordt ingebed in de reguliere (deeltijd) lerarenopleidingen. Doordat kandidaten zich dan direct (ongeacht de uitslag van het geschiktheidsonderzoek) kunnen inschrijven bij de opleiding op basis van de reguliere toelatingseisen, kan dit de nu soms lange periode tussen het geschiktheidsonderzoek en de start van de scholing verkorten. Vanuit kostenperspectief is dat een goede optie. Voor het mbo is er geen aanleiding tot wijzigingen van de wijze van financiering van PDG-trajecten.

1 Aanleiding, vraagstelling en onderzoeksaanpak

Zij-instroom in het beroep van leraar primair onderwijs (po), voortgezet onderwijs (vo) of middelbaar beroeps onderwijs (mbo) biedt mensen van buiten het onderwijs een vaak verkort[3] traject (hierna: Zib-traject) van werken, begeleiding en scholing waarmee zij binnen twee jaar bevoegd of benoembaar worden om les te geven. Tijdens dit Zib-traject mogen zij al zelfstandig lesgeven op basis van een geschiktheidsverklaring na een geschiktheidsonderzoek. De Subsidieregeling zij-instroom biedt een tegemoetkoming van maximaal 20.000 euro in de kosten die aan een Zib-traject zijn verbonden. Het schoolbestuur of de mbo-instelling kan die subsidie per zij-instromer aanvragen bij DUO. Voor de regeling is jaarlijks 40 miljoen euro beschikbaar, dat wil zeggen voor (minimaal) 2.000 trajecten.

1.1 Doel onderzoek

De Zib-route heeft een aparte plek in het onderwijsstelsel. Het gaat vaak om een verkorte route met bijzondere toelatingseisen, in combinatie met een betaalde leerwerkplek, die leidt tot een getuigschrift en niet tot een bachelor- of masterdiploma. Omdat de Zib- scholingstrajecten private trajecten zijn, financiert OCW deze trajecten op een andere, indirecte manier. De betrokken lerarenopleidingen brengen in principe een kostendekkend tarief voor de Zib-opleiding in rekening bij de school/instelling waar de zij-instromer werkt en die school of instelling kan via de Zib-regeling een subsidie van OCW ontvangen, mede om de scholingskosten (en kosten van begeleiding en dergelijke) te financieren. Vanwege de bijzondere positie van de Zib-route en ook signalen dat de subsidie niet altijd aansluit op de kosten van een Zib-traject, wil het ministerie van OCW onderzoeken of en hoe de route zij-instroom onderdeel kan gaan uitmaken van de reguliere routes naar het leraarschap in het po, vo en in het mbo. Om beleidsopties uit te werken is inzicht nodig in de totale kosten van Zib-trajecten, de verdeling daarvan over verschillende kostenposten, wie deze kosten draagt en vanuit welke bronnen. Het ministerie van OCW heeft ResearchNed opdracht gegeven dit te onderzoeken.

1.2 Zij-instroom in het beroep van leraar versus zij-instroom in de lerarenopleidingen

Zij-instroom in dit onderzoek betreft enkel personen voor wie een subsidie op grond van de Zib-regeling mogelijk is. Eisen aan deelnemers en het traject zijn:

1. reeds een ander (verwant) ho-diploma of (in het mbo) aantoonbaar een ho-niveau en tenminste drie jaar relevante werkervaring hebben;
2. een aanstelling hebben als leraar bij een school of mbo-instelling;
3. een scholingstraject op maat dat maximaal twee jaar vergt en waarmee een bevoegdheid po, vo of voorbereidend hoger onderwijs (vho) kan worden behaald of mag worden lesgegeven op de mbo-instelling van aanstelling;
4. een geschiktheidsonderzoek positief hebben doorstaan waaruit blijkt:
   - dat de kandidaat zelfstandig voor de klas kan staan;
   - welke scholing aanvullend nog nodig is en hoe maatwerk en begeleiding worden ingevuld;
   - dat de kandidaat in twee jaar die aanvullende bekwaamheden kan verwerven om zo aan alle bekwaamheidseisen te voldoen;
5. in de voorgaande twee jaar niet ingeschreven zijn bij een lerarenopleiding;
6. een verklaring omtrent het gedrag (VOG);
7. voor het onderwijs voldoende maatschappelijke ervaring / beroepservaring.

3 Een verkort traject geldt met name voor de zij-instroom in het po en het tweedegraadslesgebied vo. Een eerstegraads zij-instroomtraject biedt maatwerk maar duurt niet per se korter dan een reguliere eerstegraadse lerarenopleiding.

Een zij-instroomtraject is in wezen een betaald leerwerktraject. Door een betaald en – met name voor het po, het tweedegraads lesgebied vo en mbo[4] - verkort traject aan te bieden, wordt het aantrekkelijker om over te stappen naar werken in het onderwijs. Indien uit het geschiktheidsonderzoek blijkt dat het niet haalbaar is om het traject binnen twee jaar af te ronden en/of dat de kandidaat niet direct zelfstandig kan lesgeven, dan kan de betreffende kandidaat eventueel, naar wens, alsnog starten in een reguliere voltijdse of deeltijdse lerarenopleiding (mits hij/zij voldoet aan de toelatingseisen)[5]. De zij-instromers in het beroep van leraar moeten hiermee worden onderscheiden van de (grotere groep) zij-instromers die ofwel niet voor een zij-instroomsubsidie in aanmerking komen ofwel wel daarvoor in aanmerking komen, maar bewust kiezen voor een reguliere diplomagerichte opleiding. Bijvoorbeeld omdat ze niet meteen fulltime voor de klas willen of omdat hun leerstijl beter aansluit bij de meer traditionele manier van opleiden in een deeltijd opleiding. Ook kan meespelen dat de reguliere lerarenopleidingen wel opleiden tot een bachelor- of masterdiploma.

Overeenkomsten en verschillen

Het gaat daarbij om groepen met (deels) dezelfde kenmerken. Ook de groep zij-instromers in de opleiding telt veel werkenden – ook in het onderwijs - met in het po bijvoorbeeld veel deeltijd aanstellingen als onderwijsondersteuner. Binnen de groep van 5.000 deeltijdstudenten zijn er voorts ook jaarlijks circa 1.000 studenten die binnen twee jaar klaar zijn met hun opleiding. Overeenkomsten en verschillen tussen Zib-routes en reguliere opleidingsroutes variëren daarbij per route. De universitaire masteropleiding bijvoorbeeld is inhoudelijk feitelijk hetzelfde als het Zib-traject dat leidt tot een getuigschrift voor het eerstegraads lesgebied. Deze routes trekken masteropgeleiden met al veel vakinhoudelijke kennis. De eerstegraads lerarenopleidingen in het hbo daarentegen trekken veelal ervaren tweedegraads leraren die juist met name op vakinhoud en onderzoeksvaardigheden zich verder moeten ontwikkelen en op pedagogisch-didactisch vlak veel minder. De PDG[6]-trajecten focussen volledig op de pedagogisch-didactische vaardigheden van docenten; de zij-instromer is naar het oordeel van het bevoegd gezag vakinhoudelijk bekwaam. Met het succesvol afsluiten van het PDG-traject kwalificeert de zij-instromer in het mbo zich voor het generieke deel van het beroep van docent.

1.3 Aantallen zij-instromers

De aantallen zij-instromers in het beroep hebben zich in de afgelopen jaren in het po, vo en mbo verschillend ontwikkeld. Een stijging van het aantal Zib-trajecten is in elke sector rond 2019 te zien.

Tabel 1: Aantal toegekende subsidieaanvragen zij-instroom 2015-2021

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
po	19	19	71	355	853	785	767
vo	158	120	99	136	189	224	330
mbo	380	364	325	427	930	768	794
totaal	557	503	495	918	1.972	1.777	1.891

Bron 1: OCW (2021). Lerarenbrief december 2021

4 De zij-instroomtrajecten voor het eerstegraads lesgebied zijn doorgaans niet verkort te noemen, omdat de reguliere universitaire lerarenopleiding al een relatief kort traject is, van één (soms twee) jaar.
5 Ook is een optie om in het mbo of vo te gaan werken als gastdocent. Hiervoor is geen bevoegdheid nodig, maar is het aantal lesuren wel gemaximeerd tot zes klokuren per week, gemiddeld over een jaar.
6 Waarbij PDG staat voor Pedagogisch-Didactisch Getuigschrift.

In het po steeg het jaarlijkse aantal Zib-trajecten van vrijwel niks in 2015 naar een jaarlijks aantal van rond de 800 vanaf 2019. In het vo bleef het aantal tweedegraads Zib-trajecten meer constant in de periode 2013-2019 met 100 tot 150 trajecten en stijgt het aantal vanaf 2019 tot 330 in 2021. Het aantal eerstegraads trajecten bij de ulo's steeg van ongeveer 50 in 2017 naar 129 in 2020 (vooral in de tekort-vakken)[7]. In het mbo was het aantal trajecten in 2015-2017 al relatief hoog met ongeveer 500 en steeg dat daarna tot circa 800 in 2021.

Tegenover de nu jaarlijks bijna 2.000 gesubsidieerde zij-instromers staan ruim 5.000 zij-instromers in de lerarenopleidingen. De gesubsidieerde zij-instroom betreft de *toegekende* aanvragen voor de zij-instroomsubsidie. De subsidie was niet in alle jaren in sectoren toereikend voor alle aanvragen en er zijn scholen die ook zonder subsidie zij-instromers aanstellen.

1.4 Landelijke raamwerken en afspraken over zij-instroom in het po, vo en mbo

Landelijk zijn in de drie sectoren afspraken gemaakt over de invulling van en kwaliteitseisen aan de zij-instroomtrajecten.

Kader zij-instroom voor het po

Voor het lesgebied po heeft het LOBO in 2019 (gewijzigd in 2021) een Kader zij-instroom opgesteld.[8] Dit kader betreft onder meer afspraken over (de kwaliteitseisen aan het) geschiktheidsassessment, de scholing en de begeleiding van zij-instromers en het afsluitende bekwaamheidsonderzoek. Ook is er een advies vanuit de opleidingen aan scholen over de aanstelling (minimaal 2 dagen en maximaal 4 dagen) van een zij-instromer. Het kader bevat geen concrete afspraken over voorzieningen die deelnemende schoolbesturen zouden kunnen bieden aan zij-instromers, zoals studieverlof.

Tweedegraads lesgebied

Voor het tweedegraads lesgebied zijn in 2016 (gewijzigd in 2020) landelijk afspraken gemaakt over het zij-instroomtraject[9]. Deze zijn opgesteld met steun van het ministerie van OCW en de Inspectie van het Onderwijs, en zijn geaccordeerd door het Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten (ADEF). De afspraken betreffen een beschrijving, uitwerking en kwaliteitsborging van de onderdelen van een zij-instroomtraject, zoals de oriëntatiefase, het geschiktheidsonderzoek, het scholingstraject en het afsluitende bekwaamheidsonderzoek. De afspraken gaan net als in het po niet nader in op voorzieningen die deelnemende schoolbesturen concreet zouden kunnen bieden aan zij-instromers, zoals studieverlof.

Landelijk Raamwerk PDG

Over het PDG-traject is landelijk een aantal afspraken gemaakt[10]:

- trajecten hebben een omvang van (een equivalent van) 60 studiepunten en duren (maximaal11) 18 maanden;
- deelnemers worden één dag per week vrij geroosterd voor het volgen van de opleiding;
- de aanstellingsomvang is minimaal 0,4 fte;
- de zij-instromer verzorgt ten minste acht lessen onderwijs per week;
- van de totale opleiding vindt de helft op de leerwerkplek plaats;
- de mbo-instelling stelt per zij-instromer tenminste twee klokuren per week beschikbaar voor begeleiding en coaching, voor de gehele duur van het PDG-traject.

7 https://www.universiteitenvannederland.nl/lerarenopleidingen.html
8 Via: https://s3.amazonaws.com/assets.paboweb.nl/documents/1609/Kader_zij-instroom_LOBO_versie_februari_2021.pdf
9 Via: https://www.hva.nl/binaries/content/assets/faculteiten/foo/nascholing/raamwerk-zij-instroom-in-beroep-tweedegraadsleraren-2020-def.pdf
10 Zie Landelijk Raamwerk PDG via Landelijk Raamwerk Pedagogisch Didactisch Getuigschrift (PDG) | MBO Raad
11 Er zijn hogescholen die versnelde trajecten aanbieden. In de praktijk duren trajecten tussen 10 en 18 maanden.

In vergelijking met de landelijke afspraken over de zij-instroom in het po en vo betreft het landelijk raamwerk in het mbo ook afspraken tussen de lerarenopleidingen en mbo-instellingen en zijn hierdoor de verantwoordelijkheden van de mbo-instelling voor studieverlof, onderwijstijd van de PDG'er en begeleidingsuren concreet beschreven. Deze afspraken zijn ook in de cao mbo opgenomen en hebben een doorwerking in de kosten die mbo-instellingen maken voor een zij-instroomtraject.

1.5 Opzet zij-instroomtrajecten

In grote lijnen ziet een traject er als volgt uit:

1. *Oriëntatietraject/voortraject*: een Zib-traject start in de praktijk vaak niet direct met een geschiktheidsonderzoek en daarna scholing, maar met een oriëntatie op het traject met bijvoorbeeld proeflessen en gesprekken en vervolgens een periode van meelopen of onderwijsondersteunen. Hierdoor worden kandidaten in het geschiktheidsonderzoek niet beoordeeld op de allereerste lessen die ze geven, maar hebben ze doorgaans al leservaring opgedaan. Het traject vanaf de eerste oriëntatie tot de feitelijke start van het scholingstraject neemt vaak nogal wat tijd (tot wel een half jaar) in beslag, met name doordat het geschiktheidsonderzoek moet worden ingepland en door de kandidaat moet worden voorbereid, wat tijd kost. Voorts kan na de geschiktheidsverklaring meestal niet direct het scholingstraject starten; dat is afhankelijk van de instroommomenten bij de opleider. Daardoor zijn sommige kandidaten al enige tijd in dienst van een school of mbo-instelling, voordat het scholingstraject begint.

2. *Het geschiktheidsonderzoek*: kandidaten kunnen starten nadat hun geschiktheid is beoordeeld door (een assessmentcentrum) van een ho-instelling. Geschikte kandidaten ontvangen een geschiktheidsverklaring. In het mbo geeft het bevoegd gezag van de mbo-instelling zelf de geschiktheidsverklaring af, als de betrokkene naar het oordeel van het bevoegd gezag: (1) vakinhoudelijk bekwaam is, (2) geschikt is voor het beroep van docent, (3) drie jaar relevante werkervaring heeft en (4) in het bezit is van een diploma hoger onderwijs of aantoonbaar over een ho-niveau beschikt. Een verklaring afgegeven door een lerarenopleiding (po en vo) is landelijk geldig, een geschiktheidsverklaring van een mbo-instelling is instellingsgebonden.

3. *Scholing en begeleiding:* na de geschiktheidsverklaring volgen afspraken over scholing en begeleiding, die (in elk geval in het vo en het po – inclusief het (v)so) worden vastgelegd in een tripartiete overeenkomst tussen zij-instromer, opleiding en school. De scholing wordt uitgevoerd door een instelling voor hoger onderwijs die opleidt voor het voldoen aan de bekwaamheidseisen van de bevoegdheid po, vo of vho. Ook niet bekostigde instellingen kunnen deze scholing aanbieden. De begeleiding van de zij-instromer wordt gedaan door de ho-instelling en de school of mbo-instelling tezamen. In het *mbo* stelt het bevoegd gezag vast welke scholing en begeleiding voor de zij-instromer noodzakelijk zijn om binnen twee jaar te kunnen voldoen aan de bekwaamheidseisen ten aanzien van pedagogisch-didactische kennis, inzicht en vaardigheden. De noodzakelijk geoordeelde scholing wordt uitgevoerd door of onder verantwoordelijkheid van een hogeschool (of universiteit) die een lerarenopleiding verzorgt.

4. *Afsluiting*: aan het eind van het traject wordt bij zij-instromers een bekwaamheidsonderzoek (niet voor PDG) uitgevoerd om vast te stellen of de kandidaat voldoet aan bekwaamheidseisen voor het onderwijs waarvoor die eisen zijn vastgesteld. Kandidaten die een traject po, vo of vho afronden, ontvangen een getuigschrift bekwaamheidsonderzoek po/vo/vho. Zij zijn bevoegd les te geven in het po, pro en (v)so (getuigschrift po) of het tweedegraads lesgebied vo en het mbo (getuigschrift vo) of het eerstegraads lesgebied vo (getuigschrift vho). Kandidaten die een PDG-traject succesvol

afronden, ontvangen een getuigschrift pedagogisch-didactische scholing en mogen lesgeven in het mbo. Kandidaten ontvangen dus geen bachelor- of masterdiploma. Om deze reden spreken we bij een Zib-traject hierna niet van een opleiding (die leidt immers tot een diploma) maar van scholing of een scholingstraject.

1.6 Onderzoeksvragen

Het Ministerie van OCW heeft de volgende onderzoeksvragen voorgelegd:

1. Wat zijn de gemiddelde totale kosten van een Zib-traject?
2. Uit welke kostenposten bestaan deze kosten?
3. Wie dragen de onderscheiden kostenposten (zij-instromer, diens werkgever, anderen)?
4. Uit welke middelen dekken betrokken actoren de verschillende kostenposten, zoals de Zib-regeling, de lumpsum, andere regelingen, anders?
5. Ervaren betrokkenen in de huidige opzet financiële drempels, en zo ja welke?
6. Hoe variëren kosten (spreiding/gemiddelden) binnen vergelijkbare kostenposten in verschillende Zib-trajecten tussen: sectoren (po, vo, vso, mbo); verschillen in aanstellingsomvang van Zib-ers;
7. bevoegdheden waarvoor wordt opgeleid; verschillen in begeleiding, scholing of andere kenmerken van trajecten; verschillenden type scholen/instellingen (naar grootte en dergelijke) binnen een sector; kenmerken van zij-instromers (vooropleiding, werkervaring, leeftijd en dergelijke?

1.7 Bestaande inzichten in kosten zij-instroom

In 2017 zijn de kosten van Zib-trajecten al eens onderzocht[12]. Het Ministerie van OCW had toen naar aanleiding van vragen uit de Tweede Kamer behoefte aan inzicht in de kosten van Zib-trajecten en hoe scholen in die kosten voorzien. Het onderzoek bestond uit een online enquête en verdiepende telefonische interviews. De resultaten betreffen de cohorten zij-instromers uit de jaren 2013-2015. De resultaten geven het volgende aan:

- In het primair onderwijs kostte het gemiddelde Zib-traject 21.500 euro, met een minimum van 10.000 euro en een maximum van 40.000 euro. Gerapporteerd is dat opleidingskosten verschillen per opleidingsinstituut en naar de professionele achtergrond van zij-instromers. In het po waren de scholingskosten de grootste kostenpost. De meeste respondenten (80%) gaven aan naast de subsidie ook eigen middelen in te zetten voor dekking van de Zib-trajecten. Eigen middelen werden vooral ingezet voor begeleiding van de zij-instromer, maar ook voor een (tijdelijke) dubbele bezetting in de klas omdat men de zij-instromer nog niet de verantwoordelijkheid voor een klas wilde laten nemen.
- In het voortgezet onderwijs kostte het gemiddeld Zib-traject 28.500 euro, met een minimum van bijna 11.000 euro en een maximum van 50.000 euro. Ook in het vo bleek dat opleidingskosten verschilden per opleidingsinstituut en naar de professionele achtergrond van zij-instromers. Tussen de kosten van een tweedegraads en een eerstegraads Zib-traject werd meestal geen verschil gezien. Ook in het vo waren de scholingskosten de grootste kostenpost. De meeste (bijna driekwart van de) respondenten gaven aan naast de subsidie ook eigen middelen in te zetten voor dekking van de Zib-trajecten. Eigen middelen werden vooral ingezet voor de begeleiding van de zij-instromer.
- In het mbo kostte het gemiddeld Zib-traject 20.150 euro, met een minimum van 5.800 euro en een maximum van 30.000 euro. In het mbo bleek in mindere mate dan in het po en vo dat opleidingskosten verschillen (per opleidingsinstituut en naar de professionele achtergrond van zij-instromers). Ook in het mbo waren de scholingskosten de grootste kostenpost. Bijna alle

12 Regioplan (2017). Kosten zij-instroom. Eindrapport. Bergen, van, C.T.A., Paulussen-Hoogeboom, M.C., Groot, J.

respondenten in het mbo gaven aan naast de subsidie ook eigen middelen in te zetten voor dekking van de zij-instroom. De onderzoekers stellen dat deze algemeen aanwezige inzet van eigen middelen waarschijnlijk voortkwam uit het feit dat er in het mbo ook ongesubsidieerde trajecten voorkomen.

De belangrijkste bevindingen uit dit eerdere onderzoek zijn samengevat:

- de totale kosten kwamen gemiddeld gezien vrij goed overeen met de hoogte van de subsidie;
- in het vo waren gemiddeld de kosten het hoogst, in het po was vaker sprake van kosten vanwege een bovenformatieve aanstelling;
- de opleidingskosten varieerden nogal per opleider;
- de totale kosten per school verschilden sterk.

1.8 Onderzoeksaanpak

De totale kosten van een Zib-traject kunnen bestaan uit meerdere componenten die in het onderzoek bij verschillende betrokkenen zijn bevraagd. Sommige componenten – zoals reiskosten - zijn bij één groep actoren bevraagd, andere componenten – zoals begeleidingsuren - zijn bij meerdere actoren bevraagd. Het gaat om de volgende kostenposten:

- Kosten oriëntatie/voortraject, voorafgaand aan het geschiktheidsonderzoek;
- Kosten geschiktheidsonderzoek/geschiktheidsassessment;
- Kosten scholingstraject;
- Kosten afsluitend bekwaamheidsonderzoek;
- Begeleidingskosten binnen scholen;
- Overige overleguren binnen scholen;
- Kosten betaald studieverlof;
- Kosten bovenformatieve aanstelling;
- Kosten opleiden van leraarbegeleiders;
- Kosten studiematerialen en overige studiekosten, zoals reiskosten;
- Administratieve kosten subsidieaanvraag.

Bij de kosten van een *bovenformatieve* aanstelling kan nog worden opgemerkt dat in principe de bedoeling is dat de zij-instromer wordt aangesteld als leraar op basis van de geschiktheidsverklaring. Geschikt houdt dat in dat hij/zij direct voor de klas kan staan. De kosten van een bovenformatieve aanstelling zouden dan gering of nul dienen te zijn en zijn indertijd niet meegeteld in de verwachte totale kosten van zij-instroom[13]. Omdat gebleken is, ook uit het eerdere onderzoek uit 2017, dat kosten van bovenformatieve aanstellingen wel een belangrijke factor kunnen zijn, zijn deze kosten expliciet meegenomen in dit onderzoek.

Rekenregels loonkosten

In dit onderzoek is aan diverse betrokkenen gevraagd naar de uren die in Zib-trajecten worden gestoken. Om een juist beeld te geven van de totale kosten van Zib-trajecten zijn enkele beslissingen nodig.

1. Allereerst betreft dat de bruto loonkosten per uur voor de werkgever, voor verschillende groepen betrokkenen bij een Zib-traject. In het onderzoek is gevraagd naar het salarisniveau van betrokkenen. Dat varieert logischerwijze van persoon tot persoon, maar ontloopt elkaar gemiddeld in het po, vo en mbo niet heel veel. Omdat het in dit onderzoek per school vaak gaat om maar één of enkele respondenten per vragenlijst, is niet per school een berekening van loonkosten gemaakt;

13 Toelichting bij Besluit zij-instroom.

dat zou het beeld per school afhankelijk maken van mogelijk toevallige situaties. Daarom is per sector gerekend met gelijke bedragen per functiegroep. Op basis van de resultaten uit de enquête met betrekking tot de inschaling van respondenten, is gerekend met de navolgende uurkosten. Alle bedragen betreffen de totale werkgeverslasten, dus inclusief premies en afdrachten, gebaseerd op een voorbeeldberekening voor werkgeverslasten op basis van een bruto loon. Niet meegenomen zijn alle overige, eventueel aan werknemers toe te rekenen kosten, zoals huisvesting, overhead en bureaukosten.

Tabel 2: Werkgeverskosten per uur naar functie/rol betrokkenen

Functie/rol	werkgeverskosten per uur
Zij-instromer po, vo, mbo	35 euro
Ervaren leraar (begeleider) po	45 euro
Ervaren leraar (begeleider) vo, mbo	50 euro
Teamleider/leidinggevende po	55 euro
Teamleider/leidinggevende vo/mbo	60 euro
Administratief medewerker po, vo, mbo	30 euro

2. Zij-instromers en begeleiders kunnen ook eigen tijd steken in een Zib-traject. Om dat te kapitaliseren is gerekend met de volgende netto uurlonen:

Tabel 3: Kosten per uur naar functie/rol betrokkenen

Functie/rol	Kosten per uur
Zij-instromer	20 euro
Begeleider	30 euro

Interviews lerarenopleidingen

In overleg met de klankbordgroep bij dit onderzoek en de landelijke overleggen van lerarenopleidingen voor het po en vo (LOBO en ADEF) zijn lerarenopleidingen geselecteerd waarmee een interviewafspraak is gemaakt. Dit betrof de volgende instellingen:

Pabo's	HAN, HvA, Hogeschool Iselinge, Pabo de Kempel, Hogeschool Zeeland, Inholland
Tweedegraads lerarenopleidingen/ aanbieders PDG-trajecten	HAN, HvA, Aeres, Fontys
Eerstegraads lerarenopleidingen	UvA, Universiteit Utrecht, Fontys, HAN

Van elk interview met een lerarenopleiding is een verslag gemaakt dat gestructureerd is weergegeven, gebaseerd op de onderzoeksvragen. Deze verslagen zijn samengevoegd in een Excel-bestand, waarna thematisch de verschillende antwoorden voor de verschillende groepen lerarenopleidingen geanalyseerd en samengevat zijn.

Vragenlijstonderzoeken binnen scholen/instellingen

De vragen over kosten van opleiden, begeleiden, studieverlof, studiekosten en dergelijke zijn in overleg met de klankbordgroep uitgewerkt in drie online vragenlijsten:

1. een vragenlijst met vragen van administratieve aard, zoals de kosten van een scholingstraject, die per school/bestuur in elk geval eenmaal ingevuld moest worden;
2. een vragenlijst voor zij-instromers bij scholen en mbo-instellingen met vragen over de begeleiding, de studieduur en -tijd, studieverlof en dergelijke;
3. een vragenlijst voor begeleiders binnen scholen/instellingen van zij-instromers, met vragen over de geïnvesteerde begeleidingstijd en dergelijke.

Voor het uitzetten van de vragenlijsten is niet gekozen voor random breed uitzetten onder een groot aantal scholen, maar is ervoor gekozen om de expliciete medewerking aan het onderzoek te vragen aan een beperkt aantal scholen/stichtingen en mbo-instellingen. Het uitzetten van de vragenlijsten kon aldus verlopen via een contactpersoon per school/bestuur die aan het onderzoek meewerkte. Bovendien kon zo beter worden geborgd dat elk van de drie vragenlijsten binnen een school/instelling zou worden ingevuld. Daartoe is eerst een groslijst gemaakt van scholen en instellingen met recente zij-instromers, die vervolgens zijn benaderd om aan dit onderzoek mee te werken. Met de scholen en mbo-instellingen die wilden meewerken, zijn werkafspraken gemaakt met een contactpersoon over het invullen van de vragenlijst met administratieve vragen en over het intern verspreiden van twee internetlinks naar de vragenlijsten voor zij-instromers en voor begeleiders.

Het streven was hierbij om in het mbo tien instellingen succesvol te laten meewerken en in het po en vo elk twintig scholen/besturen. Een succesvolle medewerking is er als de drie vragenlijsten elk minimaal eenmaal (maar liefst vaker) zijn ingevuld binnen school/bestuur. Dat is noodzakelijk omdat geen van de drie enquêtes op zichzelf genomen een compleet beeld geeft van de kosten van zij-instroom. De resultaten van alle drie de enquêtes zijn daardoor noodzakelijk om op instellings-/bestuursniveau kosten te kunnen ramen. De eis van minimaal één invulling is gehanteerd omdat er binnen veel scholen maar een of enkele recente zij-instromers zijn. Een eis dat een vragenlijst vaker dan eenmaal is ingevuld, is dan niet realistisch. Alleen in het mbo, waar de gemiddelde instellingsomvang groter is dan in het po en vo, is het uitgangspunt geweest dat vragenlijsten vaker dan eenmaal zijn ingevuld. Voor vergelijkingen tussen mbo-instellingen zijn alleen de resultaten bij begeleiders en zij-instromers meegenomen als de vragenlijst voor hen elk minimaal drie keer is ingevuld binnen dezelfde instelling.

Responsoverzicht

In de onderstaande tabel is samengevat hoe vaak de drie uitgezette vragenlisten zijn ingevuld in de drie sectoren po, vo en mbo. Bij de administratieve vragenlijst is zoals gezegd aan de deelnemende scholen/ instellingen gevraagd om die in elk geval eenmaal in te vullen voor de hele stichting/instelling. Bij de vragenlijst voor begeleiders en zij-instromers is gevraagd om die zo mogelijk door meer respondenten te laten invullen.

Tabel 4: Responsoverzicht in po, vo en mbo

Scholen/besturen	Scholen/besturen/instellingen	Begeleiders	Zij-instromers
Getuigschrift lesgebied PO	14 besturen, 56 po/(v)so scholen	58	59
Getuigschrift 2e- en 1egraads lesgebied	15 besturen, 21 vo-scholen	20	30
Getuigschrift PDG	11 mbo-instellingen	55	118

Aanvullend is online met een aantal contactpersonen binnen scholen, stichtingen en instellingen gesproken over kosten en (financiële) drempels bij de zij-instroom.

Beperkingen onderzoek: goed zicht op range in kosten, minder op exacte kosten per school
Omdat bij veel scholen en besturen het aantal zij-instromers beperkt is (met soms maar één of enkele zij-instromers), is het totale aantal respondenten ook begrensd. Middels het mailen en bellen van scholen en stichtingen en met oproepen via de kanalen van de betrokken brancheorganisaties in het onderwijs en OCW is de medewerking van scholen gestimuleerd. Met name in het vo is de respons in absolute zin beperkt onder begeleiders en zij-instromers. De hoge werkdruk vanwege coronamaat-regelen speelde een rol bij de bereidheid tot medewerking vanuit stichtingen. De resultaten voor met name het vo geven al met al wel een goed beeld van de spreiding in kosten, maar niet goed is vast te stellen wat nu exact gemiddeld de kosten van alle Zib-trajecten zijn en wat kenmerkende verschillen zijn tussen scholen en regio's. Alle genoemde bedragen zijn daarbij ramingen en zijn te zien als een benadering van de werkelijkheid en geen exacte weergave daarvan.

1.9 Leeswijzer rapport

In de hoofdstukken 2, 3 en 4 wordt verslag gedaan van de resultaten voor respectievelijk het po, het vo en het mbo. Deze hoofdstukken zijn op dezelfde wijze ingedeeld en sommige teksten in de drie hoofd-stukken kunnen daardoor ook overeenkomsten vertonen. De samenvatting en conclusies zijn opgenomen aan het slot van dit rapport.

2 Zij-instroom in het primair onderwijs

In dit hoofdstuk beschrijven we de verschillende kostenposten van Zib-trajecten in het primair onderwijs, op basis van de input vanuit de pabo's en vanuit de bevraagde scholen en zij-instromers. Het navolgende focust op een benadering van de (range waarin) kosten bij afzonderlijke scholen, zij-instromers en andere betrokkenen liggen. In paragraaf 2.3 is nader beschreven welke verschillen er zijn tussen scholen en verschillende type deelnemers.

Voor dit deel van het onderzoek is ten eerste met zes pabo's gesproken. De selectie van de te interviewen pabo's is gedaan in overleg met de klankbordgroep bij dit onderzoek en het LOBO, het landelijk overleg van pabo's. Aan scholenzijde is informatie ontvangen van 58 scholen verdeeld over veertien schoolbesturen. Niet van alle scholen is een complete set informatie - dat wil zeggen dat de vragenlijst binnen de school minimaal eenmaal is ingevuld door zowel een begeleider en zij-instromer-ontvangen.

2.1 Deelname en organisatie Zib-trajecten bij de bevraagde pabo's

De meeste gesproken pabo's hebben pas sinds circa 2018 (weer) een aanbod voor zij-instroom en een (substantiële) instroom in die trajecten. Dat gaat in een enkel geval maar om een handvol instromers per jaar en bij de andere pabo's om vijftien tot maximaal circa honderd (verdeeld over meerdere locaties) starters per jaar. Vanwege corona en een schaarste aan begeleide werkplekken is er recent een dip in de deelname zichtbaar. Ook is gemeld dat onzekerheid over de subsidieregeling en het nog beschikbare budget een rol hebben gespeeld.

Waar mogelijk aparte Zib-groepen, anders 'aanschuifonderwijs'
De bevraagde pabo's organiseren bij een voldoende groepsomvang meestal een eigen Zib-klas. Groepen zij-instromers zijn echter vaak klein, waardoor het niet altijd mogelijk is om een aparte Zib-groep binnen de opleiding te vormen. Als de groep te klein is, schuiven deelnemers naar gelang hun wensen en behoeften aan bij meestal het deeltijdse onderwijs in de instelling. Op deze manier kunnen altijd zij-instromers worden opgenomen, individueel of in een groep. Een geïnterviewde pabo heeft als aanpak dat een zij-instromer altijd een individueel, flexibel traject volgt, met een eigen vaste begeleider binnen de pabo. Een andere pabo heeft juist als aanpak dat zij-instromers altijd in een groep met andere zij-instromers starten. Nadeel daarvan is dat kleine aantallen zij-instromers opvangen niet rendabel en daardoor niet mogelijk is.

2.2 Kostenposten Zib-trajecten

2.2.1 Kosten werving, oriëntatie en voortraject

Scholen, deelnemers en opleiders steken voorafgaand aan de start van een scholingstraject Zib vaak al tijd en kosten in een Zib-traject.

Zij-instromers
Uit de enquêteresultaten blijkt dat zij-instromers vaak al veel tijd steken in de oriëntatie op het Zib-traject en de voorbereiding van het geschiktheidsonderzoek. De zij-instromers in het po geven aan gemiddeld in totaal 42 uur te steken in de oriëntatie op het Zib-traject en daarna nog eens gemiddeld in totaal 130 uur in de aanloop naar en de voorbereiding op het geschiktheidsonderzoek. De respondenten melden hierbij echter heel wisselende aantallen (van enkele uren tot wel 800 uur). Aannemelijk is dat sommige respondenten enkel de tijd hebben meegeteld om het geschiktheidsonderzoek voor te bereiden

en anderen ook alle overige tijd zoals meelopen op scholen of de periode dat ze reeds in het onderwijs werkten voordat het feitelijke scholingstraject begon; die periode kan wel een half jaar duren. De resultaten met betrekking tot de voorbereidingstijd zijn vanwege de sterk wisselende input en onzekerheid over wat exact wordt bedoeld met de antwoorden, weinig bruikbaar. Afgaande op de interviews met pabo's, zijn kandidaten in de orde van grootte van tien tot enkele tientallen uren bezig met de samenstelling van hun portfolio in de voorbereiding op het geschiktheidsonderzoek. Daarbij is nog opgemerkt dat als er veel voorbereidingsuren zijn gemeld, deelnemers de tijd die zij hebben gestoken in de voorbereiding van de rekentoets kunnen hebben meegeteld.

Scholen

Een school dient de zij-instromer in het beroep een contract aan te bieden voor het scholingstraject begint. De werving en selectie van zij-instromers kan daarbij mogelijk andere kosten met zich meebrengen in vergelijking met de werving van andere startende leraren. Die kosten kunnen zijn verbonden aan de oriëntatie van potentiële zij-instromers op het beroep, via bijvoorbeeld proeflessen en meelopen op school. Ook hebben veel regio's, bijvoorbeeld met behulp van een subsidie vanuit de regeling Regionale aanpak personeelstekort onderwijs (RAP), een regionaal loket ingericht dat zich op de informatie aan en de werving van nieuwe leraren richt, waaronder zij-instromers in het beroep. Aan de scholen is gevraagd of per saldo de werving en selectie van zij-instromers in het beroep meer of minder tijd en kosten vergt in vergelijking met de werving van andere startende leraren. Ongeveer de helft antwoordt dat dit evenveel of – bij enkele stichtingen – minder kosten vergt. De andere helft meldt dat de werving van zij-instromers meer of veel meer kosten met zich brengt. Als gevraagd wordt naar de verbijzondering van die kosten dan worden – niet verrassend – de kosten van het geschiktheidsonderzoek genoemd (zie verderop) en de hogere kosten van de selectie. Bij dit laatste is in de administratieve vragenlijst gevraagd naar de uren die een bestuur investeert in de aanloop naar een geschiktheidsonderzoek, bijvoorbeeld door een kandidaat daarbij begeleiding te bieden. De antwoorden op deze vraag lopen erg uiteen (van vier tot, als uitschieter, vierhonderd uur), zodat net als bij de zij-instromers de vraag is wat is meegeteld: alleen begeleidingsuren of ook het aantal uren dat een kandidaat reeds is aangesteld voordat deze met het scholingstraject begint. Gemeld is ook wel dat sommige hogescholen een toegesneden begeleidingstraject aanbieden (betaald) voor kandidaten voorafgaand aan een zij-instroomtraject, waarbij ook wel is gezegd dat dit ook subsidiabel zou moeten zijn. In doorsnee melden schoolbesturen in totaal ongeveer zestig tot zeventig uur in het voortraject te steken.

Afvallers voor (en na) de start van het scholingstraject

Uit de interviews blijkt dat er in de oriëntatiefase uitval is en dat het geschiktheidsonderzoek voor naar schatting tien-vijftien procent van de kandidaten, mede om privéredenen, het einde van het traject betekent. Tijdens het Zib-traject is de uitval gering, de meeste stichtingen melden dat dit (bijna) nooit gebeurt, andere stichtingen melden een uitval van tien tot (een enkele keer) dertig procent. Per saldo schatten we de uitval gedurende het hele traject ruwweg in op 15-25 procent. De kosten die voor deze personen zijn gemaakt, drukken het rendement van de investeringen in zij-instroom.

Benadering totale kosten voortrajecten en uitval

De totale kosten van de oriëntatie op het beroep, van het voortraject en van verliezen vanwege uitval, gemiddeld per Zib-traject, zijn per saldo lastig in te schatten en variëren erg per school. Deze kosten kunnen voor een specifieke school of stichting zeer substantieel zijn. De lastigheid om kosten in te schatten komt voorts doordat de kosten van oriëntatie en werving vaak niet enkel zijn verbonden aan Zib-trajecten, maar breed aan de werving van alle nieuwe leraren. Ook kunnen deze kosten worden gesubsidieerd vanuit andere regelingen zoals de RAP-regeling, of kan er steun zijn van een gemeente zoals in de regio Amsterdam. Mede hierom zijn deze kosten voor dit onderzoek op PM gezet. Als toch een schatting moet worden gemaakt van de extra kosten die de voortrajecten en uitval aan een gemiddeld compleet Zib-traject toevoegen, dan ligt dit vermoedelijk (in een brede range) rond de tien procent van de geraamde totale kosten van een Zib-traject.

2.2.2 Kosten scholingstrajecten zij-instroom

De prijs van een scholingstraject is samengesteld uit de kosten van het geschiktheidsonderzoek, de te volgen scholing, de begeleiding vanuit de pabo en het afsluitende assessment. De prijs voor het scholingstraject is meestal inclusief begeleiding en afsluiting.

Kosten geschiktheidsonderzoek

De zes pabo's melden dat het geschiktheidsonderzoek tussen 1.760 en 2.550 euro kost, met een gemiddelde prijs van 2.100 euro. De bevraagde scholen geven gemiddeld een wat lagere prijs op, namelijk ruim 1.900 euro. Alle bevraagde scholen melden dat de kosten van het onderzoek, ongeacht de uitslag, voor rekening zijn van de school en niet de deelnemer[14].

Kosten scholingstraject

De zes pabo's melden dat een volledig scholingstraject tussen de 10.000 en 15.600 euro kost. Gemiddeld kost een scholingstraject bij deze pabo's 12.300 euro, inclusief afsluitend assessment. Uit de bevraging van de scholen komt een vergelijkbare gemiddelde opleidingsprijs (ruim 12.000 euro) met een wat bredere range die loopt van 9.000 tot 17.500 euro. De range is hier vermoedelijk breder, omdat aan de pabo's de prijs voor een compleet traject is gevraagd en de scholen gevraagd is naar de feitelijke (maatwerk)prijs.

Maatwerkprijzen en kortere trajecten

De geïnterviewde pabo's melden dat een lagere prijs mogelijk is, met name als de school minder begeleidingsuren vanuit de pabo nodig heeft. Een pabo maakt expliciet onderscheid tussen *opleidingsscholen* en *andere scholen*. Omdat een opleidingsschool zelf meer begeleiding kan bieden, is de basisprijs voor hen lager (10.310 euro per traject) dan voor andere scholen (13.340 euro per traject). Daar staat tegenover dat de betrokken opleidingsschool dan zelf meer kosten moet maken voor de begeleiding van de zij-instromer. Bij andere pabo's is ook mogelijk dat als de school zelf meer begeleiding kan geven, de opleidingsprijs lager kan zijn. Daartoe maken sommige pabo's onderscheid tussen het in te kopen onderwijs en de in te kopen begeleidingsuren. De bevraagde scholen hebben verschillende ervaringen met prijsverschillen voor zij-instromers. De helft van de bevraagde besturen meldt dat er (bijna) altijd dezelfde prijs is. De meeste andere besturen melden dat er meestal dezelfde prijs is en drie besturen melden dat er in de helft van de gevallen of vaker een maatwerkprijs is. Het grootste gemelde prijsverschil tussen een kort en een lang traject op basis van maatwerk is 5.000 euro.

Wie kan de opleiding korter doorlopen?
Het Zib-traject is al een verkorte opleiding; nog korter is volgens geïnterviewden bij pabo's schaars. De pabo-opleiding is volgens hen zo'n breed en gevarieerd programma dat het weinig voorkomt dat een kandidaat al een substantieel deel daarvan beheerst. Deelnemers die het wel in wat kortere tijd kunnen, zijn bijvoorbeeld deelnemers met een opleiding en werkervaring in de kinderopvang. Ook deelnemers die al in bezit zijn van een (soms in het buitenland behaalde) onderwijsbevoegdheid, kunnen het sneller. Maar vaker komt voor dat de pabo weliswaar maatwerk biedt, maar dat dit dan niet leidt tot een korter of goedkoper traject. Sommige deelnemers hebben meer theorie nodig, anderen meer praktijk. Geïnterviewden zien daarbij vaak dat ook deelnemers die al relevante ervaring hebben, toch graag 'bewust bekwaam' willen worden en daarom het volledige traject volgen. Een versneld programma kan in de praktijk vaak alleen op basis van EVK (eerder verworven kwalificaties oftewel diploma's). Met verkortingen en vrijstellingen op basis van evc's (eerder verworven competenties) lijken de pabo's verschillend om te gaan. De ruimte om evc's te honoreren is er wel, maar de ene pabo vraagt meer nadrukkelijk om aanvullende bewijzen van de evc in de specifieke context van de pabo, de andere pabo gaat ruimhartiger met meer generieke evc's om. Pabo's zien veel zij-instromers vanuit het sociale of onderwijsdomein en weinig deelnemers helemaal van buiten het onderwijsdomein. Voor deze laatste groep wordt een traject van twee jaar onhaalbaar gevonden.

14 Vanuit de klankbordgroep bij dit onderzoek zijn signalen aangereikt dat kandidaten na een negatieve uitslag van het geschiktheidsonderzoek, wel de kosten daarvan moesten dragen. In dit onderzoek is die situatie niet aangetroffen, maar dat sluit niet uit dat dit in de praktijk wel kan voorkomen.

Uitloop van de opleiding en kosten van verlenging

Tegenover de soms lagere trajectprijs staat dat er soms juist uitloop van het traject is. Alle zij-instromers worden vooraf beoordeeld op hun mogelijkheid om het scholingstraject binnen twee jaar te voltooien. Verlenging van de opleiding is soms toch nodig om uiteenlopende (privé) redenen. De geïnterviewde pabo's melden dat circa een tiende tot een derde deel van de deelnemers meer dan twee jaar nodig heeft. Dit is in overeenstemming met een recent rapport van de Inspectie van het Onderwijs, waarin de inspectie constateert dat het geschiktheidsonderzoek in het po niet altijd goed werkt en sommige kandidaten een verklaring krijgen die feitelijk nog niet (meteen) zelfstandig les kunnen geven[15]. Een verlenging leidt niet steeds tot extra kosten voor de school. Een van de bevraagde pabo's hanteert een prijs per te behalen studiepunt en brengt daardoor in principe geen extra kosten in rekening bij studievertraging. Andere pabo's bekijken dat per geval, waarbij scholen bijvoorbeeld extra begeleiding kunnen inkopen tegen een uurtarief. Een pabo brengt een bedrag in rekening naar rato van de prijs voor de eerste twee jaar. Bij een geringe vertraging volgt er doorgaans geen factuur. Een factuur bij verlenging zit doorgaans in de range van 500 à 1.000 tot maximaal 2.000 euro.

Scholen hebben verschillende ervaringen met de verlenging van een Zib-traject. Enkele besturen melden dat dit (bijna) nooit voorkomt, sommige andere besturen melden juist dat in de helft of meer van de gevallen een verlenging nodig is. De overige besturen zitten daar tussenin. De verlenging leidt soms, maar lang niet altijd, bij de betreffende besturen tot extra opleidingskosten. De extra kosten variëren van nul tot 5.000 euro. Als we rekening houden met de geschatte frequentie van verlengingen bij scholen en de gemiddelde kosten daarvan, kan bij benadering worden geraamd dat de verlengingen gemiddeld circa 300 euro toevoegen aan de gemiddelde opleidingskosten. Die komen hierdoor op basis van de informatie van scholen uit op in totaal gemiddeld 12.300 euro, gelijk aan de gemiddelde trajectprijs die pabo's opgeven.

2.2.3 Bovenformatieve aanstellingen, betaald studieverlof en werkelijke studietijd

Bovenformatieve aanstelling

Een belangrijke kostenpost kan ontstaan door het gedurende een bepaalde periode bovenformatief aanstellen van zij-instromers. Bij de meeste bevraagde schoolbesturen komt dit voor. Uit de bevraging van de zij-instromers zelf blijkt dat de mate en de periode van bovenformatieve inzet sterk variëren per zij-instromer. Ongeveer veertig procent van de bevraagde zij-instromers geeft aan direct vanaf de start geheel zelfstandig les te geven, tegenover een derde deel van de respondenten die juist een substantiële mate van bovenformatieve inzet (meer dan 0,2 fte voor het hele traject) meldt. De rest zit daar tussenin. Gemiddeld is de omvang van bovenformatieve inzet op basis van de opgaven van zij-instromers te berekenen op 0,16 fte voor het gehele traject. De leraarbegeleiders geven een wat ander beeld. Zij melden tezamen een gemiddeld minder grote omvang van de bovenformatieve inzet, namelijk gemiddeld ter grootte van ongeveer 0,1 fte voor het hele traject. Op basis van de bruto werkgeverslasten voor een zij-instromer zijn de gemiddelde kosten van de bovenformatieve inzet hiermee te ramen op 5.900 (volgens begeleiders) tot 9.400 euro (volgens zij-instromers) per traject. Per individuele zij-instromer varieert dit echter van nul euro (bij geen bovenformatieve inzet) tot – in enkele gevallen – meerdere tienduizenden euro's bij zij-instromers die aangeven gedurende een lange periode voor een belangrijk deel van de tijd niet zelfstandig les te geven. Tussen scholen en schoolbesturen zijn ook forse verschillen te zien: bij sommige besturen komt weinig tot geen bovenformatieve inzet voor bij de bevraagde zij-instromers, bij enkele andere bevraagde besturen melden (vrijwel) alle bevraagde zij-instromers een mate van bovenformatieve aanstelling en vormt dat voor die besturen een relatief forse

15 Inspectie van het Onderwijs (2021). Via: https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/themarapporten/2021/09/30/zij-instroom-in-het-beroep-van-leraar-in-het-primair-onderwijs

kostenpost. De variatie – tussen scholen maar ook binnen besturen – is te groot om in dit onderzoek uitspraken te kunnen doen over de kenmerken van scholen of regio's waar meer of minder sprake is van bovenformatieve aanstellingen. In de praktijk lijken vooral twijfels ten aanzien van individuele zij-instromers of bij individuele schoolleiders, of kandidaten al direct geheel zelfstandig voor de klas kunnen, een rol te spelen. Ook hierbij kan worden verwezen naar het recente rapport[15] van de Inspectie van het Onderwijs waaruit blijkt dat soms een geschiktheidsverklaring wordt gegeven aan kandidaten die feitelijk nog niet (meteen) zelfstandig les kunnen geven. In dit onderzoek is niet onderzocht – en dit kan daardoor ook niet goed worden aangetoond - of bovenformatieve aanstellingen door schoolbesturen in bijvoorbeeld tekortregio's vaker strategisch worden benut om op komende vacatures te anticiperen.

Betaald studieverlof

De meeste bevraagde scholen melden altijd betaald studieverlof aan zij-instromers te geven. De helft van de bevraagde schoolbesturen geeft acht uur per week studieverlof. Enkele bevraagde schoolbesturen geven geen studieverlof, de andere besturen geven 2, 4 of 6 uur studieverlof per week. Het studieverlof is steeds beschikbaar voor de volledige Zib-periode van 24 maanden. De zij-instromers zelf geven een vergelijkbare omvang van het betaalde studieverlof op, namelijk het vaakst acht uur verlof per week, waar tegenover staat dat ongeveer een derde deel van de bevraagde zij-instromers geen betaald studieverlof meldt. Hierbij is de situatie bij de bevraagde scholen en stichtingen heel wisselend; bij sommige stichtingen melden alle bevraagde zij-instromers bij elke in het onderzoek betrokken school studieverlof te hebben (meestal 8 uur, soms minder). Bij andere stichtingen varieert het tussen zij-instromers en tussen de onder de stichting vallende scholen; bij de ene school melden (alle) zij-instromers dan betaald studieverlof, bij een andere school niet. Als het studieverlof persoonsgebonden maatwerk is, kan dat overigens toeval zijn en geen gevolg zijn van schoolbeleid. Bij enkele in het onderzoek betrokken stichtingen meldt geen van de bevraagde zij-instromers studieverlof. Uitgaande van de bruto werkgeverslasten voor een zij-instromer, liggen de kosten voor schoolbesturen vanwege het studieverlof in de range van nul euro (bij geen studieverlof) tot – voor een substantieel aantal scholen - circa 29.000 euro voor de gehele trajectduur (in het geval er 8 uur verlof is per week). Gemiddeld is er bij benadering een kostenpost van circa 20.000 euro.

Correctie: studieverlof en bovenformatieve aanstelling tezamen genomen

De bovenstaande berekeningen vergen nog een correctie. Studieverlof wordt immers ook toegekend in een eventuele periode van een bovenformatieve aanstelling. Beide kostenposten geheel meetellen, zou dan leiden tot een dubbeltelling van personele kosten. Bij de uiteindelijke berekening van personele kosten vanwege een Zib-traject zijn daarom - per respondent - de kosten van betaald studieverlof in een periode van bovenformatieve aanstelling verrekend. Dit is gedaan door in opgegeven periodes van bovenformatieve aanstelling het studieverlof op nul te zetten of naar rato van de opgegeven bovenformatieve inzet te verlagen. Daarmee wordt een dubbeltelling van studieverlof en bovenformatieve inzet vermeden. Dit leidt tot een correctie van de kosten van bovenformatieve inzet tot ongeveer 5.000 (op basis van de opgave van begeleiders) tot 8.000 euro (op basis van de opgave zij-instromers). De totale werkgeverslasten ten gevolge van studieverlof en bovenformatieve inzet tezamen komen daarmee uit op gemiddeld circa 25.000 tot 28.000 euro per traject. Voor de uiteindelijke berekening van de gemiddelde totale kosten van Zib-trajecten nemen we het gemiddelde van de beide bedragen, zijnde *26.500 euro per traject*. Dit gemiddelde zegt in de praktijk echter weinig. Voor afzonderlijke deelnemers en scholen zijn kosten soms nul euro, maar liggen die vaker (ver) boven het genoemde gemiddelde bedrag. Meest voorkomend bij het studieverlof is zoals gezegd een dag per week (in de helft van de gevallen), waarbij in de meeste gevallen er bovendien ook een mate van bovenformatieve inzet is (waarbij er les wordt gegeven samen of onder begeleiding van een ervaren leraar). Die bovenformatieve inzet is veel meer wisselend dan het studieverlof, maar komt voor de groep met één dag studieverlof gemiddeld uit op een halve dag per week. De groep die geen studieverlof heeft, heeft vaak wel een

bovenformatieve inzet. De groep respondenten die meldt zowel geen studieverlof als geen bovenformatieve inzet te hebben, is klein (circa 10% van de respondenten). Per saldo zijn hiermee de meeste scholen minimaal een hele dag (en vaak meer) per zij-instromer 'kwijt' aan verlof en bovenformatieve inzet.

Werkelijke studietijd bij zij-instromers

Uit de bevraging van de zij-instromers blijkt dat zij gemiddeld vijftien uren per week aan hun scholing besteden. De range is hier groot, van vier tot dertig uur per week. Als we per afzonderlijke respondent de studietijd verrekenen met het opgegeven studieverlof, dan blijkt dat zij-instromers gemiddeld tien uur per week eigen tijd in het traject investeren, met een brede range van nul tot 22 uur. Als we dit kapitaliseren, op basis van een scholingsduur van 18 maanden en tegen een netto uurloon van een gemiddelde zij-instromer, dan komt dit neer op een investering van gemiddeld 15.600 euro, met een range van nul euro (in de gevallen waar het studieverlof gelijk of groter is dan de opgegeven werkelijke studietijd per week) tot ruwweg het dubbele van de gemiddelde investering.

2.2.4 Kleinere of grotere aanstelling dan normaliter gewenst

Een Zib-traject wordt algemeen als zwaar aangemerkt, vanwege de combinatie van een studie en een nieuwe baan. De deelnemers krijgen vaak studieverlof, maar steken daarnaast, zo bleek hiervoor, ook veel eigen tijd in de opleiding. Aan de deelnemers is gevraagd of zij, vanwege de zwaarte van het traject, bewust een andere aanstellingsomvang hebben afgesproken voor de duur van het traject, dan zij zonder het scholingstraject zouden hebben afgesproken. Indien er sprake is van een kleine aanstelling dan een deelnemer eigenlijk had gewenst, is dit te zien als een inkomstenderving voor de deelnemer. Uit de enquêteresultaten blijkt dat vrij veel zij-instromers bewust een kleinere aanstelling hebben afgesproken dan zij op termijn zouden willen. Gemiddeld gaat dit om bijna een halve dag minder per week. Een kleiner deel van de bevraagde zij-instromers geeft aan dat zij vanwege het traject juist een grotere aanstelling hebben afgesproken dan zij op termijn zouden willen. Gemiddeld gaat dit om ongeveer een uur per week.

Een overweging bij de zij-instromers die een *grotere* aanstelling hebben afgesproken dan zij eigenlijk zouden willen, kan zijn dat zij betaald studieverlof krijgen. Dat verlof compenseert immers de grotere aanstellingsomvang in zekere zin weer. Uit een nadere analyse blijkt dat inderdaad *alle* personen die een grotere aanstelling hebben afgesproken dan zij op termijn zouden willen, betaald studieverlof hebben en doorgaans ook acht uur per week. Daarmee heeft deze groep gemiddeld meer studieverlof dan anderen. In de groep die een kleinere aanstelling heeft afgesproken dan de betreffende zij-instromer eigenlijk zou willen, is de gemiddelde omvang van het betaalde studieverlof juist kleiner dan bij anderen, met ruim de helft zonder of met een relatief klein studieverlof. Er lijkt dus sprake te zijn van een uitruil op dit gebied: veel studieverlof leidt soms tot een grotere aanstelling en weinig of geen studieverlof leidt soms tot een kleinere aanstelling, waarmee sommige zij-instromers feitelijk hun eigen studieverlof zouden financieren.

De kosten van een aangepaste aanstellingsomvang zijn niet apart berekend. Voor de totale berekening van de gemiddelde investering van een zij-instromer in het traject nemen we enkel de hiervoor gekapitaliseerde studie-uren mee. Beide posten ('onder-uren' aanstelling en studie-uren) overlappen grotendeels en beide meetellen zou leiden tot een overschatting van de investering die zij-instromers doen.

In dit onderzoek is ook vaak genoemd dat een deel van de deelnemers bij de overstap naar het onderwijs salaris inlevert. Dit is een drempel bij de zij-instroom, maar dit is niet als een kostenpost voor zij-instromers aangemerkt. Reden is dat het salaris onderdeel is van bredere overwegingen bij zij-instromers die per saldo in het voordeel van werken in het onderwijs uitvallen.

2.2.5 Overige studiekosten: studiematerialen en reiskosten

Deelnemers maken vaak kosten voor studiematerialen en vaak ook voor de reis van en naar de opleiding. Uit de enquêteresultaten blijkt dat de kosten van studiematerialen vaak geheel of deels voor rekening komen van de school, maar dat deelnemers met regelmaat ook op eigen kosten materialen aanschaffen. Gelet op de genoemde bedragen gaat dat soms ook om relatief dure studiemiddelen zoals laptops. Reiskosten zijn vaker deels of geheel voor rekening van de deelnemer. De gemiddelde verdeling van deze kosten over school en zij-instromer is weergegeven in het onderstaande overzicht. Achter deze gemiddelden zitten opnieuw grote verschillen. Sommige deelnemers maken relatief hoge kosten voor materialen en reizen en krijgen daarvan niets vergoed, andere deelnemers melden alles vergoed te krijgen of amper tot geen kosten te maken.

Tabel 5: Overige studiekosten in het po in euro's (afgerond)

	Totaal	Kosten school	Kosten zij-instromer
Studiematerialen	700	475	225
Reiskosten	700	300	400
Totaal per traject	*1.400*	*775*	*625*

2.2.6 Begeleidingskosten

Een belangrijke kostenpost komt voort uit de kosten van begeleiding van zij-instromers bij scholen. Als kosten zijn meegenomen:

- de uren die begeleiders en coaches steken in de begeleiding van een zij-instromer;
- de overlegtijd binnen de school met bijvoorbeeld een leidinggevende over het traject (de interne overleguren die begeleiders opgeven, kunnen in principe worden verdubbeld omdat een overleg een interne partner vergt die logischerwijze net zoveel tijd in het overleg steekt);
- de overlegtijd over het Zib-traject met de lerarenopleiding.

Begeleidingsuren per zij-instromer

De bevraagde zij-instromers melden dat zij gemiddeld 1,75 uren per week begeleiding krijgen van hun dagelijkse begeleider en daarnaast één uur per week begeleiding van overige begeleiders en coaches. In totaal krijgen zij dus 2,75 uur per week begeleiding, naast de eigen lestijd en de aanwijzingen die zij krijgen als zij samen met een ervaren leraar onderwijs verzorgen. Dit is een gemiddelde over alle respondenten, waarbij zowel zij-instromers zijn meegenomen die recent zijn gestart als ook zij-instromers die al langer bezig zijn of reeds klaar zijn met hun traject. Uit de resultaten is op te maken dat in het algemeen de begeleiding afneemt naar mate de tijd verstrijkt. Ongeveer twee derde deel van de bevraagde zij-instromers meldt dat de begeleiding voldoende was, ongeveer een derde deel vindt/vond de begeleiding onvoldoende.

Bij de begeleiders is in de bevraging onderscheid gemaakt tussen de dagelijkse begeleiders op de werkvloer en de overige begeleiders en coaches van zij-instromers. Enigszins opvallend is dat de beide groepen melden ongeveer evenveel tijd in het Zib-traject te steken. Aan de begeleiding per zij-instromer zijn zij beide ongeveer acht tot tien uur per maand kwijt. Voor zover alle zij-instromers beide vormen van begeleiding in dezelfde mate krijgen, komt de gemiddelde begeleidingstijd per week uit op bijna vier uur per week, ofwel ongeveer een uur meer dan de zij-instromers gemiddeld melden. Bij de uiteindelijke raming van de begeleidingsuren, gaan we uit van de opgave door de zij-instromers zelf, dus in totaal 2,75 uur per week per zij-instromer. Daarbij speelt mee dat aannemelijk is dat in de beantwoording door begeleiders het onderscheid tussen 'dagelijkse' en 'algemene' begeleider niet steeds zo strikt is genomen en dat de uren van beide groepen daardoor overlappen en niet zomaar opgeteld kunnen worden. De range in begeleidingsuren is groot, van amper begeleiding tot meerdere

uren per week. Dat lijkt vooral persoonsgebonden en niet schoolgebonden te zijn; dat wil zeggen dat het binnen dezelfde stichting voorkomt dat de een zij-instromer weinig en een andere zij-instromer relatief veel begeleiding meldt.

Interne en externe overleguren per Zib-traject

Aan extern en intern overleg over een zij-instroomtraject melden de beide groepen (de dagelijkse en de overige) begeleiders ongeveer 1,5 uur per maand nodig te hebben voor overleg met de pabo en ongeveer twee uur per maand voor intern overleg over het traject. In totaal komt het overleg per Zib-traject dan uit op ongeveer 3,5 uur per maand per begeleider per traject. Bij de hierboven aangekondigde verdubbeling van de interne overleguren zetten we als kanttekening dat uit de enquêteresultaten blijkt dat veel (algemene) begeleiders leidinggevende zijn of een staffunctie hebben. Het interne overleg over het Zib-traject zal hierdoor vaak plaatsvinden tussen de dagelijkse en de overige begeleiders/schoolopleiders. Voorts geldt ook bij de interne en externe overleguren dat de bevraagde begeleiders het onderscheid tussen 'dagelijkse' en 'algemene' begeleider niet steeds zo strikt zullen hebben genomen en dat de uren van beide groepen daardoor overlappen en niet volledig opgeteld kunnen worden. Per saldo zijn de interne en externe overleguren tezamen hierom afgerond op gemiddeld 1,5 uur per week per traject.

Compensatie voor de begeleiders

De meeste begeleiders geven aan dat de uren die zij steken in het Zib-traject worden gecompenseerd door hun werkgever. Ongeveer één op de zes begeleiders vindt dat de compensatie ontoereikend is. Deze begeleiders melden gemiddeld per week ongeveer één uur eigen tijd in een traject te steken (range: 1 uur per maand tot 2 uur per week). Gemiddeld voor alle begeleiders is dit een gering aantal uren, maar voor individuele begeleiders kan een Zib-traject wel een extra belasting zijn.

Totale uren en kosten begeleiders per traject

Uitgaande van gemiddeld 2,75 begeleidingsuren per week en 1,5 'overleguren' per week, is de totale tijdsinvestering per traject ongeveer 4,25 uur per week voor de duur van het traject. Vanwege het aantal eigen uren dat sommige begeleiders steken in het traject, ronden we dit af op gemiddeld vier uur per week. Op basis van de gemiddelde werkgeverslasten voor een ervaren leraar in het po, komen de totale begeleidings- en overlegkosten voor de school dan voor het hele traject uit op gemiddeld ongeveer 18.720 euro (9.360 euro/jaar)[16]. Dit bedrag varieert zoals gezegd met name tussen individuele deelnemers en minder tussen scholen/stichtingen.

2.2.7 Kosten van training van begeleiders

Begeleiders van leraren krijgen blijkens de opgave van de bevraagde scholen vaak geen toegesneden training voor de begeleiding van zij-instromers. Dat kan zijn doordat leraren worden ingezet die al ervaring hebben met de begeleiding van stagiaires en bijvoorbeeld in het verband van een opleidingsschool al training en ervaring hebben opgedaan. Waarschijnlijk mede daarom geven maar drie besturen aan dat er altijd een toegesneden training is en dat ongeveer een derde deel meldt dat er soms een toegesneden training is. Als er een dergelijke training is, zijn de kosten daarvan gemiddeld ruim 200 euro per deelnemer. De begeleiders zelf melden dat zij vaak (ruim de helft van de respondenten) een algemene training in coachingsvaardigheden hebben gevolgd. Een specifieke training gericht op de begeleiding van zij-instromers heeft slechts een handvol respondenten (minder dan 10%) gevolgd. Doordat de kosten van deze trainingen vaak worden verspreid over meerdere zij-instromers en andere startende of aankomende leraren die een begeleider in de loop der tijd begeleidt, en doordat lang niet alle begeleiders zo'n training krijgen, zijn de gemiddeld kosten hiervan per Zib-traject te verwaarlozen en op nul gezet.

16 4 uur x 45 euro x 52 weken x 2 jaar = 18.720 euro.

2.2.8 Administratieve lasten

De Zib-subsidie gaat gepaard met een aanvraag- en afhandelingslast. De bevraagde scholen en schoolbesturen geven op dat een aanvraag en afhandeling van een Zib-subsidie gemiddeld zeven uur kost, met een brede range van twee tot twintig uur. Verlenging van een traject dat langer dan twee jaar duurt, vergt opnieuw administratieve handelingen. Gemiddeld gaat dat, op basis van de bevraagde scholen, om zes uur per traject, met een range van één tot twintig uur. Om in te schatten hoeveel administratieve uren de verlengingen gemiddeld per traject toevoegen, is verdisconteerd hoe vaak verlengingen ongeveer nodig zijn. Daaruit volgt dat de verlengingen gemiddeld per traject twee uur aan administratielasten toevoegen. Tezamen zijn hiermee de administratieve lasten per Zib-traject te ramen op gemiddeld negen uren. Uitgaande van de bruto werkgeverslasten voor een administratief medewerker, zijn kosten te ramen op gemiddeld 270 euro per traject, met een range van 90 tot (als uitschieter) ruim 1.000 euro.

2.2.9 Overzicht: totale kosten per Zib-traject en dekking

In het navolgende zijn primair de kosten van een schoolbestuur in beeld gebracht. Het schoolbestuur is de ontvanger van de subsidie en moet de meeste rekeningen voldoen. Samengevat vallen de kosten van een Zib-traject voor een schoolbestuur in het po als volgt uit (alle bedragen zijn ramingen en benaderingen van de werkelijkheid):

Tabel 6: Gemiddelde kosten en range voor scholen in het po (afgerond in euro's)

Post	Gemiddelde kosten	Laagste	Hoogste
Voortraject/oriëntatie	variabel, sterk situatie gebonden (ca. 10% totaal)		
Geschiktheidsonderzoek	2.100	1.800	2.500
Scholingstraject	12.300	10.000	17.500
Maatwerkscholing	sterk situatie gebonden		
Overige studiekosten	775	sterk situatie gebonden	
Begeleidingstijd	18.720	sterk situatie gebonden	
Studieverlof	20.000	0	29.000
Bovenformatieve aanstelling	6.500	0	zeer hoog (maatwerk)
Administratieve lasten	270	30	1.000
Totale kosten hele traject	*ca. 60.500*	*ca. 29.000*	*> 73.000*

Sommige begeleiders en veel zij-instromers investeren zelf ook uren in het traject en sommige zij-instromers maken kosten voor studiemiddelen en reiskosten. Deze uren en kosten wisselen sterk tussen individuele betrokkenen. De meeste zij-instromers steken eigen tijd in de scholing en een substantieel deel spreekt tijdelijk een kleinere aanstelling af dan ze eigenlijk willen, om genoeg tijd te hebben voor het scholingstraject. De meeste begeleiders vinden dat zij afdoende gecompenseerd worden door hun werkgever, maar sommige steken jaarlijks tientallen uren eigen tijd in een Zib-traject. De netto kosten van de opleiders zijn nul; de pabo's geven immers aan dat de prijs van het geschiktheidsonderzoek en van het scholingstraject kostendekkend is.

Het bovenstaande (tabel 6) betreft alle kosten die scholen in absolute zin bij benadering hebben als gevolg van een zij-instroomtraject. Hierbij kan nog rekening worden gehouden met kosten die vallen binnen *reguliere* kostenposten die scholen hebben voor *al* hun (aankomende) leraren. Als we daarmee rekening houden, ontstaat bij benadering een beeld welke kosten extra (additioneel) zijn voor scholen vanwege een zij-instroomtraject. Dat is hieronder uitgewerkt.

Additionele kosten zij-instroom in vergelijking met andere leraren in opleiding

Scholen dragen mede de verantwoordelijkheid voor het opleiden van nieuwe leraren voor het po; in de bekostiging van scholen wordt rekening gehouden met de begeleidingstaken van scholen met betrekking tot leraren in opleiding. In de CAO PO is voorts geregeld dat elke startende leraar en zij-instromer in het beroep, recht heeft op begeleiding door een coach. Elke werknemer heeft verder op grond van de CAO een individueel professionaliseringsbudget van vijfhonderd euro per jaar en twee uren per werkweek. Scholen die behoren tot een Samenwerkingsverband Opleidingsschool, ontvangen voorts tezamen een subsidie van 100.000 euro voor de ontwikkeling en instandhouding van een basisinfrastructuur voor het gezamenlijk opleiden van aankomend leraren en daarnaast een bedrag van 955 euro per student die wordt begeleid, waarbij zij-instromers in het beroep ook onder de definitie van student vallen[17].

Als we de kosten van een zij-instroomtraject afzetten tegen deze afspraken en voorzieningen, dan is ten eerste te concluderen dat de kosten van het geschiktheidsonderzoek, het scholingstraject, de overige studiekosten en de administratieve lasten niet daarmee zijn te verbinden en daarom geheel als additioneel zijn te beschouwen voor een zij-instroomtraject. Over de andere kostenposten is het volgende te zeggen:

- De begeleiding van zij-instromers valt in principe binnen de reguliere begeleidingstaken van scholen voor aankomend leraren. Als de zij-instromer in plaats van het Zib-traject een deeltijd lerarenopleiding had gevolgd en in dat kader stage had gelopen bij dezelfde school, dan had die school ook begeleidingstijd moeten investeren, zij het op een andere manier dan bij een zij-instromer. De bevraagde begeleiders in het po vinden wel dat de gesubsidieerde zij-instromers gemiddeld (iets) meer begeleiding nodig hebben dan andere leraren in opleiding. Per saldo hebben scholen daarom additionele kosten, in vergelijking met andere leraren in opleiding, vanwege de begeleiding van zij-instromers. Wat die additionele kosten exact zijn, is op grond van dit onderzoek niet goed te ramen, maar deze liggen in elk geval lager dan geraamde gemiddelde begeleidingskosten van 16.000 euro voor een compleet traject.
- Het studieverlof voor zij-instromers overlapt mogelijk met de genoemde Cao-bepaling dat er twee uur studietijd per week is voor elke leraar. Evenwel betreft dit studietijd waarmee in de normjaartaak reeds rekening is gehouden (d.w.z. het betreft studietijd buiten de lesuren). Het studieverlof voor zij-instromers vervangt daarentegen lesuren. Om deze reden is een uitruil tussen de deskundigheidsbevordering op grond van de cao en het studieverlof voor zij-instromers lastig in te schatten.
- Een bovenformatieve aanstelling hoeft niet uniek te zijn voor een Zib-traject. Ook andere startende leraren kunnen tijdelijk een verminderd lestakenpakket hebben. In het po is dit in de CAO niet geregeld en dit lijkt dan ook in de praktijk weinig voor te komen. Daarom houden we de additionele kosten van bovenformatieve aanstellingen ongewijzigd.
- De Cao-afspraak in het po dat elke startende leraar (en elke zij-instromer in het beroep) recht heeft op begeleiding door een coach, kan een besparing inhouden bij zij-instromers als de begeleiding en inductie van zij-instromers na het behalen van het getuigschrift afwijkt van de benodigde begeleiding en coaching van andere startende leraren. In het po vinden de be-vraagde begeleiders echter dat als het traject is afgerond, zij-instromers gemiddeld gezien juist iets meer begeleiding en nascholing nodig hebben dan andere bevoegde, startende leraren. Op termijn zijn er voorts mogelijk voordelen, doordat zij-instromers minder vaak dan andere startende leraren het onderwijs weer verlaten. Vrijwel alle bevraagde zij-instromers melden waarschijnlijk of zeker in het onderwijs te willen blijven werken (wat spoort met het beeld in de recente Loopbaanmonitor onderwijs), zodat verliezen vanwege desinvesteringen inderdaad mogelijk lager zijn dan bij de

17 Regeling tegemoetkoming kosten opleidingsscholen 2019 (2019, 12 juli). Geraadpleegd van https://wetten.overheid.nl/BWBR0042461/2021-07-24

werving van andere beginnende leraren die soms binnen enkele jaren het onderwijs weer verlaten. Bovenstaande is niet nader geraamd als kosten of besparingen.

Op grond van het bovenstaande is te concluderen dat de additionele kosten van een Zib-traject ten opzichte van andere opleidingstrajecten voor aankomende leraren, lager liggen dan de inschatting van 60.500 euro aan totale kosten voor een compleet traject. Maar hoeveel lager is op grond van dit onderzoek niet goed te zeggen.

Dekking van de kosten van zij-instroomtrajecten

Een deel van de kosten van zij-instroom wordt afgedekt door de subsidie van (maximaal) 20.000 euro per traject. In het po geven alle bevraagde scholen/stichtingen in dit onderzoek aan dat de subsidie niet voldoende is om alle kosten van zij-instroom te dekken. Om het gat tussen subsidie en de totale kosten te dichten is een aanvulling vanuit de verkregen lumpsum bekostiging een vaak genoemde aanpak. Drie besturen melden ook middelen vanuit de RAP-regeling te gebruiken en vijf besturen melden dat gebruik wordt gemaakt van de aanvullende zij-instroomregeling voor de G5. Vijf stichtingen melden nog een andere regeling of voorziening. Dat gaat driemaal om een gemeentelijke subsidie om lerarentekorten aan te pakken en tweemaal om de inzet van de extra rijksmiddelen die scholen krijgen vanuit het Nationaal Plan Onderwijs (NPO) om achterstanden vanwege de COVID-19 pandemie in te lopen.

2.3 Verschillen tussen scholen en deelnemers

Het bovenstaande geeft een beeld van de gemiddelde kosten van een Zib-traject en de range in kosten die er bij verschillende posten is. Hiervoor bleek al dat die mix van kostenposten voor verschillende scholen en stichtingen en voor verschillende deelnemers verschillend uitwerkt. De voorliggende paragraaf 2.3.1 vat dat voor scholen nog eens samen en geeft nader inzicht in verschillen tussen groepen deelnemers.

2.3.1 Verschillen tussen deelnemers

De zij-instromers in de respondentengroep zijn gemiddeld 38 jaar, met de oudste deelnemer in de leeftijd van 59 jaar. Deelnemers zijn in doorsnee ingeschaald in L10, trede 7 (ongeveer 3.300 euro bruto per maand bij een voltijds aanstelling) met een gemiddelde aanstellingsomvang van 72 procent. Ze verwachten gemiddeld 24 maanden over het traject te doen, waarbij ongeveer een op de acht respondenten verwacht er duidelijk minder lang dan gemiddeld over te doen (korter dan 18 maanden). Een net zo groot deel verwacht er duidelijk langer over te doen (30 maanden of langer). Hiervoor is voorts al gemeld dat de bevraagde zij-instromers melden dat zij gemiddeld 2,75 uren per week begeleiding krijgen en gemiddeld vijf uur studieverlof (vaak 8 uur, soms niets) hebben, terwijl ze zelf gemiddeld ongeveer vijftien uur per week studietijd hebben.
De verschillen tussen individuele deelnemers, los van groepskenmerken, zijn in het algemeen groot wat betreft de opleidingsduur, studietijd per week, begeleidingstijd en dergelijke. Bezien naar enkele groepskenmerken is daar nog het volgende aan toe te voegen.

Deelnemers met en zonder ervaring of opleiding in educatie en onderwijs

Ongeveer twintig procent van de bevraagde zij-instromers in het po had voorafgaand aan het Zib-traject ervaring als leraar in een ander lesgebied. En ongeveer een derde deel had ervaring in educatief werk, bijvoorbeeld in een museum of als trainer/cursusleider. Aannemelijk is dat deze beide groepen deelnemers een voorsprong hebben op andere deelnemers. Deze groepen zijn vergeleken op de (verwachte) duur van het scholingstraject, de studietijd per week en de gemelde begeleidingstijd per week. Uit de enquêteresultaten blijkt op die punten het volgende. De groepen met onderwijservaring en met educatieve ervaring, besteden ongeveer net zo veel tijd per week aan de studie als de anderen. Zij doen gemiddeld wel wat korter (21 maanden) over het scholingstraject dan de deelnemers zonder ervaring in

onderwijs of educatief werk, maar niet wezenlijk korter dan de twee jaar die een scholingstraject mag duren. Bij de gemelde begeleidingstijd blijkt dat de zij-instromers met onderwijservaring duidelijk minder begeleidingstijd (anderhalf uur minder per week) melden. De zij-instromers met ervaring in educatief werk melden gemiddeld ook minder begeleidingsuren, maar het verschil is hier kleiner (een uur minder dan de andere zij-instromers). Het oordeel in de groepen of de begeleiding voldoende is, verschilt niet significant; over het geheel beschouwd, vindt een derde deel van de bevraagde zij-instromers dat ze te weinig begeleiding krijgen.

Verschillen tussen deelnemers naar vooropleiding

Een kwart van de bevraagde zij-instromers in het po heeft een wo-diploma als vooropleiding. Een mogelijke aanname is dat die kandidaten korter over het traject doen dan andere kandidaten met een hbo-vooropleiding. Dat blijkt in deze groep respondenten echter niet geval; beide groepen doen ongeveer net zo lang (circa 24 maanden) over het traject. Bij de studietijd per week is er wel een verschil: de deelnemers met een wo-diploma, melden gemiddeld ongeveer vier uur per week minder tijd aan hun scholing te besteden dan de deelnemers met een hbo-vooropleiding (12 versus 16 uur per week). Bij het verleende studieverlof zijn dan weer geen significante verschillen te zien en ook niet bij de mate en duur van een eventuele bovenformatieve inzet. Ten slotte is gekeken naar de begeleidingstijd per week. Daarbij blijkt dat de bevraagde deelnemers met een wo-diploma ongeveer een uur minder begeleidingstijd per week melden. Kanttekening is hier opnieuw dat aantallen respondenten niet groot zijn, zodat voorzichtigheid met conclusies geboden is. Per saldo lijkt het belangrijkste verschil tussen de deelnemers met een wo- en een hbo-diploma te zijn dat de wo'ers minder studietijd en minder begeleiding hebben. Het eerste is winst voor de deelnemer, het tweede is een voordeel voor de school en/of de begeleider.

2.3.2 Verschillen tussen scholen en schoolbesturen

De belangrijkste (grootste) kostenposten waarop scholen in het po kunnen verschillen zijn:

- Kosten van het scholingstraject. Hiervoor bleek al dat opleidingsscholen een goedkoper traject kunnen afspreken, omdat zij zelf meer begeleiding geven. Hierbij is echter sprake van een uitruil tussen de kosten van een scholingstraject en de begeleidingskosten; een lagere scholingsprijs leidt dan tot hogere begeleidingskosten, wat per saldo op ongeveer gelijke kosten neer-komt. Voor het overige komt het weinig voor dat opleidingen differentiëren in de prijs van een scholingstraject op grond van de voorkennis van de kandidaat.
- Kosten van studieverlof. De omvang van het studieverlof varieert aanmerkelijk tussen en ook binnen besturen.
- Kosten van bovenformatieve aanstellingen. Ook op dit punt bleken hiervoor aanmerkelijk verschillen tussen en binnen besturen.
- Kosten van begeleiding: dit varieert sterk tussen deelnemers - mede naar gelang behoefte en noodzaak - en niet zozeer tussen scholen.

Andere kostenposten, zoals de kosten van het geschiktheidsonderzoek, zijn veel meer gelijk voor alle besturen, of zijn te klein om het verschil te maken tussen besturen. Daarmee komen de belangrijkste verschillen tussen de kosten van zij-instroomtrajecten met name voort uit keuzes of maatwerk van scholen/besturen aangaande studieverlof en bovenformatieve aanstelling. Op grond van dit onderzoek is niet te zeggen of er daarbij typerende verschillen zijn tussen scholen naar kenmerken; daarvoor zijn de verschillen ook binnen stichtingen te groot en aantallen respondenten te klein. Wel is te zeggen dat de verschillen elkaar kunnen versterken: er zijn deelnemers en een enkele stichting in dit onderzoek aangetroffen die zowel geen studieverlof als geen bovenformatieve aanstelling melden. De kosten van zij-instroom zijn bij die deelnemers en scholen relatief laag. Bij de meeste stichtingen echter zijn er wel mogelijkheden voor studieverlof en bovenformatieve inzet, zij het dat dit niet steeds standaard of in

gelijke mate lijkt toe te vallen aan alle zij-instromers binnen alle scholen binnen stichtingen. Bij sommige scholen en deelnemers is sprake van zowel bovenformatieve inzet als acht uur studieverlof per week. De extra kosten komen dan vaak uit op (minimaal) 35.000 tot 40.000 euro, waarmee de totale trajectkosten in voorkomende gevallen zoals aangegeven kunnen uitkomen op meer dan 70.000 euro.

2.4 (Financiële) drempels bij opleidingen, scholen en deelnemers

Drempels bij de pabo's

De geïnterviewde pabo's zien bij de pabo weinig (financiële) belemmeringen om Zib-trajecten aan te bieden. Belangrijkste overweging is dat het tarief onder druk staat en bij enkele pabo's nu niet dekkend is voor alle kosten. Volgens de pabo's zitten de tarieven rond een break-even punt. De Zib-trajecten vallen onder het contractonderwijs. Pabo's kunnen verschillende redenen hebben om dit meer of minder 'scherp' in de markt te zetten. Uit de interviews blijkt dat pabo's vooral kijken wat andere pabo's doen en mede daarop hun prijs aanpassen, ook al is het de zij-instromer zelf die de opleiding kiest en niet de school die de factuur betaalt. Blijkbaar is het voor de pabo's belangrijk om toch richting het schoolbestuur een redelijke prijs te bieden. Vier van de zes geïnterviewde pabo's melden dat het tarief kostendekkend is, doordat op basis van realistische uurtarieven maatwerk wordt afgesproken met scholen. Twee pabo's melden dat het tarief nu eigenlijk niet dekkend is voor alle kosten. Een van deze pabo's verwacht dat de komende jaren, op basis van meer maatwerk, tarieven gemiddeld omhoog gaan. De andere pabo heeft uit concurrentieoverwegingen de tarieven recent verlaagd en verwacht dat door efficiënter te werken - met meer maatwerk - het tarief weer kostendekkend wordt. Per saldo is uit de interviews af te leiden dat de tarieven rond het break-even punt zitten en soms daaronder. Punt is hierbij nog dat een deel van de trajecten uitloopt en dat de geïnterviewde pabo's vaak pas na een substantiële uitloop (meer dan drie of zes maanden) of als er echt meer begeleiding nodig is, nieuwe prijsafspraken maken en in eerste instantie de kosten van de uitloop op zich nemen.

Een opmerking die meermaals is gemaakt, is dat er behoefte is aan meer ruimte voor evc's c.q. honorering van algemenere competenties in het opleidingsprofiel van het Zib-traject en het intakeassessment. Door een strikt onderwijsgericht scholingsprofiel moeten deelnemers veel competenties die ze al hebben, opnieuw aantonen in de specifieke onderwijscontext. Het is echter de vraag of de ruimte op dit punt tekort schiet, of dat pabo's simpelweg verschillend omgaan met het honoreren van meer generieke competenties in het kader van het scholingstraject. Meer ruimte nemen zou voor sommige zij-instromers vaker tot een (mogelijk ook korter) traject op maat kunnen leiden.

Drempels bij de scholen

Bij de scholen zien de geïnterviewde pabo's de navolgende drempels. Scholen nemen met de Zib-trajecten risico omdat ze iemand gedurende twee jaar in dienst nemen die nog niet bevoegd is. De onzekerheid over het verloop van het traject is een factor, terwijl al wel door de school in de deelnemer moet worden geïnvesteerd. Het geschiktheidsonderzoek kan dit risico niet helemaal afdekken, maar uitval om (privé-) reden is hierbij ook een factor. Het Zib-traject vergt voorts dat binnen scholen een goede werkplekbegeleider nodig is. Er is door de werkdruk nogal eens een gebrek aan goede begeleidingscapaciteit binnen scholen. De pabo's hebben de indruk dat in het po de begeleiding relatief veel tijd kost en ook relatief zorgvuldig is opgezet. Ook is de zij-instromer in het po in de eerste periode vaak bovenformatief. Daardoor is het Zib-traject in het po volgens de geïnterviewden bij hogescholen relatief duur en is volgens een geïnterviewde vaak (grote stichtingen uitgezonderd) maar een handvol plaatsingen per bestuur haalbaar; meer is te duur. Scholen werken er ondanks de werkdruk en de kosten toch aan mee, omdat er volgens de geïnterviewden bij hogescholen minder alternatieven zijn dan in het

vo om gaten in de bezetting te vullen; er is in het po een relatief sterke focus op bevoegde docenten[18]. Ook het lange voortraject voordat de Zib-opleiding kan beginnen en de administratieve rompslomp vanwege de subsidieaanvraag zijn genoemd als belemmeringen bij scholen. Een bijzondere drempel die vanuit de pabo's is genoemd en die scholen raakt, is dat een reguliere pabo-opleiding voorziet in stages in verschillende bouwen (onder-, midden- en bovenbouw). Doordat de zij-instromer al een aanstelling heeft, is het vaak lastiger om buiten de eigen groep ervaring op te doen. Een geïnterviewde pabo heeft hierom met scholen afgesproken dat deelnemers in alle bouwen ervaring opdoen. Daardoor is de zij-instromer bij deze scholen echter wel relatief lang bovenformatief, wat tot extra kosten leidt. De brede inzetbaarheid van leraren in alle groepen staat echter bij deze scholen voorop. Scholen zelf melden vaak als drempel dat de subsidie niet toereikend is en dat de kosten van een Zib-traject voor hen hoog zijn, met name vanwege de begeleidingskosten, kosten van bovenformatieve aanstellingen en van studieverlof. Meerdere respondenten melden daarbij ook de kosten die in de oriëntatiefase gemaakt moeten worden en de bovenschoolse kosten van de coördinatie van de Zib-trajecten binnen de stichting en/of regio.

Drempels bij deelnemers

Bij de zij-instromers zien de geïnterviewde pabo's dat het vaak lastig is om een werkplek te vinden. Ook een drempel kan zijn dat deelnemers geen zekerheid hebben over de afloop van het traject en ook het salaris wordt nogal eens als een drempel gezien. Daarnaast is het Zib-traject voor veel deelnemers een zwaar traject, waarbij de opleiding vaak in eigen tijd wordt gedaan. Het voortraject kost daarbij vaak veel tijd en voor vrijstelling is veel en zwaar (formeel) bewijsmateriaal nodig. De bevraagde zij-instromers zelf melden meestal (twee derde deel) *geen* belemmeringen voor het Zib-traject. De andere bevraagde zij-instromers melden duidelijk het vaakst (een kwart van de respondenten) dat het lage startsalaris een drempel is. Veel minder vaak (hooguit 1 op de 10 respondenten) noemt expliciet dat de combinatie studie en werk zwaar is en veel tijd kost en dat er persoonlijke kosten zijn zoals voor reizen. Bedacht moet worden dat dit bedenkingen zijn bij zij-instromers die daadwerkelijk in het traject zijn gestart. Bij potentiële deelnemers die afhaken kunnen er vaker en meer bedenkingen zijn.

Wensen / opmerkingen

De geïnterviewden bij de pabo's en de bevraagde scholen vinden het vooral van belang om het gat tussen onbevoegd voor de klas en de feitelijke start van het scholingstraject zo klein mogelijk houden. Het duurt nu vaak lang voordat de scholing kan starten. Het voorbeeld van bestaande, toegesneden begeleidingstrajecten (zoals Pas voor de Klas van de Hogeschool van Amsterdam) waarin sneller via proeflessen naar het geschiktheidsonderzoek wordt toegewerkt, wordt in positieve zin genoemd. Als structurele oplossing is meermaals genoemd om het Zib-traject op te laten gaan in de verkorte deeltijd opleiding met de mogelijkheid om versneld voor de klas te staan. De voorkeur bij geïnterviewde pabo's is er voor een regulier traject dat leidt tot een bachelordiploma, in een versneld deeltijd traject. Via de al bestaande 'mijlpalenregeling' kunnen dan deelnemers ook al direct of snel benoembaar worden als leraar[19]. Het behoud van het van-werk-naar-werk-karakter met een aanstelling en een salaris, wordt wel belangrijk gevonden. Dat is volgens geïnterviewden bij de pabo's een belangrijk deel van de aantrekkingskracht. Met alleen een verkorte deeltijd opleiding, met stages, mis je volgens geïnterviewden een

18 Dat is niet alleen gedreven vanuit de overtuiging in het werkveld dat een leerkracht in het po een stevige bagage nodig heeft om zelfstandig les te kunnen geven, maar dit wordt ook ondersteund door de wetgeving: in het po staat de wet (de Wpo) alleen onderwijs door een bevoegd leraar of een zij-instromer toe. Voor de andere sectoren (inclusief het (v)so) is de regelgeving iets ruimer.

19 De huidige mijlpalenregeling is niet wettelijk geborgd. De regeling houdt in dat deeltijdstudenten middels een tussentijds assessment ook geschikt bevonden kunnen worden om les te geven. Studenten die voldoen aan de eisen conform de mijlpalen zijn weliswaar formeel niet bevoegd om voor de klas te staan (zoals zij-instromers dat wel zijn), maar dit wordt in de praktijk wel gedoogd. Een mijlpalenonderzoek, korter of langer na de start van een opleidingstraject, is hiermee op dit punt vergelijkbaar met het geschiktheidsonderzoek bij de start van een Zib-traject.

deel van de doelgroep, die direct een aanstelling wil. Als ideaal model is daarom wel een combinatie genoemd van:

1. flexibel leren op basis van leeruitkomsten die kunnen worden aangetoond met beroepsproducten;
2. verkorte deeltijd met ruimere benutting van de mogelijkheden voor evc's; en
3. een Zib-model met de mogelijkheid van een aanstelling bij een school op basis van een geschiktheidsonderzoek.

2.5 Conclusies zij-instroom in het beroep van leraar in het primair onderwijs

Het zij-instroomtraject biedt voor school en deelnemer duidelijke voordelen, vooral doordat er direct een aanstelling als leraar mogelijk is en doordat het scholingstraject relatief kort is (met de kant-tekening dat een verkorte deeltijd opleiding voor sommige deelnemers net zo kort kan duren). Nadeel voor scholen zijn de kosten van een zij-instroomtraject. Daarbij blijkt samengevat het volgende:

- kosten wisselen sterk tussen deelnemers en tussen scholen, voornamelijk vanwege wisselende keuzes en maatwerk bij de school met betrekking tot faciliteiten voor studieverlof en met name de zeer wisselende bovenformatieve inzet voor zij-instromers;
- kosten zijn in absolute zin gemiddeld ongeveer 60.500 euro per traject, met een minimum van ongeveer 29.000 euro en een maximum van meer dan 73.000 euro (uitzonderingen waarvoor heel korte trajecten kunnen volstaan buiten beschouwing gelaten);
- als we rekening houden met de reguliere verantwoordelijkheden van scholen voor het opleiden en begeleiden en professionaliseren van (aankomende) leraren, dan zijn de additionele kosten van een Zib-traject lager te ramen, maar niet goed is in te schatten hoeveel lager. Daarvoor ontbreekt informatie en ten tweede is niet glashelder hoe de faciliteiten voor studie en bege-leiding en dergelijke voor zittende en andere aankomende leraren zich verhouden tot die voor zij-instromers.

Per saldo kan de conclusie zijn dat de subsidie thans meestal zo ongeveer dekkend is voor de kosten van het geschiktheidsonderzoek en het scholingstraject. Voor begeleiding, studieverlof en bovenformatieve aanstellingen resteert weinig tot geen budget. Keuzes bij deze faciliteiten wisselen (daardoor) tussen deelnemers en scholen, met wel de vaststelling dat het scholenveld in veel zij-instroomtrajecten (heel) veel investeert. Een belangrijke vraag is dan of het gewenst is dat de faciliteiten voor zij-instromers zo kunnen verschillen tussen deelnemers en scholen/besturen.

3 Zij-instroom in het tweede- en eerstegraads lesgebied

In het vo leiden de Zib-trajecten tot een getuigschrift tweede- (vo-bevoegdheid) of eerstegraads (vho-bevoegdheid) lesgebied. De tweedegraads trajecten worden aangeboden door de lerarenopleidingen van hogescholen. De eerstegraads trajecten zijn mogelijk bij lerarenopleidingen van universiteiten en bij hogescholen. Voor dit onderzoek is met vijf hogescholen met trajecten richting een tweedegraads (en eerstegraads) getuigschrift en met twee universiteiten met trajecten richting een eerstegraads getuigschrift gesproken. De selectie van de te interviewen instellingen is gedaan in overleg met de klankbordgroep voor dit onderzoek en het ADEF (het Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten). De opbrengsten uit deze interviews zijn niet per se representatief voor alle lerarenopleidingen, maar geven wel een beeld van overwegingen, observaties en drempels bij en rondom deze opleidingen.

Aan scholenzijde is administratieve informatie ontvangen vanuit veertien schoolbesturen. In totaal is voorts informatie ontvangen van twintig begeleiders en van dertig zij-instromers (waarvan 9 in het eerstegraads lesgebied en 21 in het tweedegraads lesgebied) bij in totaal twintig verschillende scholen. Het aantal zij-instromers met subsidie is in het vo beduidend lager dan in po en mbo. Vaak gaat het per school daardoor maar om een of enkele personen. Dat betekent dat, meer dan voor het po en mbo, de resultaten die zijn gebaseerd op de bevraging van zij-instromers en begeleiders met voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.

3.1 Deelname en organisatie Zib-trajecten bij de bevraagde lerarenopleidingen

3.2 Tweedegraads gebied

De geïnterviewde lerarenopleidingen in het hbo melden relatief kleine aantallen deelnemers en waar er een groter aantal deelnemers is (ca. 30), zijn die vooral bij één opleiding (Nederlands) te vinden. Het totale aantal deelnemers aan een Zib-traject in het vo lag in 2021 zoals aangegeven op 330. Bijzonderheid aan de Zib-trajecten in het vo is dat het, veel vaker dan in het po en het mbo, gaat om heel kleine deelgroepen of individuele trajecten. Dat komt vooral doordat het vo verschillende vakken kent, met eigen lerarenopleidingen die naast de generieke basis voor leraren focussen op een specifieke vakinhoud en vakdidactiek. In het po is er daarmee vergeleken een gemeenschappelijke kennisbasis voor alle studenten. En in de PDG-trajecten in het mbo (met een ander karakter en een andere doelgroep dan de tweedegraads scholingstrajecten) ligt het accent sterk op de leerlinggerichte, generieke kennisbasis waarbij vakkennis als aanwezig wordt verondersteld. Daardoor kan in de trajecten in het po en mbo vaak wel worden gewerkt met eigen groepen en gaat het in de trajecten in het vo – vanwege de kleine aantallen zij-instromers per vak - meestal om aanschuifonderwijs en individuele routes.

3.3 Eerstegraads gebied

Bij de geïnterviewde universiteiten met een eerstegraads Zib-aanbod, is er in de afgelopen paar jaar (weer) een jaarlijkse instroom van vijfentwintig tot vijftig deelnemers. Het totale aantal deelnemers aan een Zib-traject bij de universitaire lerarenopleidingen lag in 2020 op 129 (ongeveer 10% van het totale aantal opgeleide academische leraren), zodat de beide geïnterviewde ulo's een belangrijk deel van de zij-instromers herbergen[20]. Vóór 2018 was volgens een geïnterviewde de belangstelling voor zij-instroom in het beroep minimaal. De Zib-trajecten zijn qua organisatie aanschuifonderwijs bij de deeltijd, voltijd of educatieve-module-opleidingen voor het eerstegraads lesgebied. Zij-instromers volgen

20 Universiteiten van Nederland (2021). Lerarenopleidingen. Geraadpleegd van: https://www.universiteitenvannederland.nl/lerarenopleidingen.html

ook in principe dezelfde vakken als de masteropleiding eerstegraads leraar. In de praktijk zitten dus educatieve module, master- en Zib-studenten veelal bij elkaar bij dezelfde vakken. De opzet is daarbij wel om een basisgroep van zij-instromers te vormen voor onderlinge reflectie en de generieke delen en daarnaast voor specifieke (vak-eigen) delen aan te schuiven bij het module- of masteronderwijs voor dat vak.

De hogeschool met een eerstegraads Zib-aanbod meldt amper tot geen belangstelling hiervoor. Recent heeft deze hogeschool een pilot gestart waarin een klein groepje deelnemers samen het eerstegraads traject doorloopt. De doelgroep van de eerstegraads lerarenopleidingen in het hbo is, zoals al aangegeven, ook een andere dan bij de ulo's (hbo: veelal tweedegraads leraren, ulo's: veelal vakinhoudelijke masters).

Aan de slag voor de Klas

Een van de geïnterviewde universiteiten heeft, naast de bestaande Zib-route, een eigen eerstegraads Zib-traject gestart waarvoor toenemende belangstelling is. Dit traject, onder de naam 'Aan de slag voor de klas', is opgezet om de landing in het vo voor zij-instromers te verzachten door een oriëntatietraject aan te bieden en hen te ondersteunen bij het zoeken van een kleine baan (in eerste instantie bij voorkeur bovenformatief) en voor hen, als blijkt dat het onderwijs toch niet bij hen past, de weg terug naar de oude baan open te houden. De opleiding kan worden gevolgd naast de oude baan, waardoor de stap naar het onderwijs een kleinere is. Ook is de opzet van dit traject om de opleiding aantrekkelijker te maken door een groep zij-instromers zoveel mogelijk samen het traject te laten doorlopen. Het onderwijs wordt daartoe gebundeld en in blokken aangeboden, voor de periodes waarin de deelnemers bij hun school vrijgesteld zijn van taken. Naast deze intensieve weken zijn er avondbijeenkomsten.

Trainees in Onderwijs

Ruim veertig vo-scholen werken bij de zij-instroom in het eerstegraads lesgebied samen met de Stichting Trainees in onderwijs (TIO). TIO is een onafhankelijke stichting die in 2018 is geïnitieerd door de VO-raad, de VSNU en het ministerie van OCW. Voor de groep trainees is een deel van het subsidiebudget voor de zij-instroom gereserveerd. TIO bouwt voort op de projecten Eerst de Klas en Onderwijstraineeship, die in de periode 2009 tot 2018 actief waren. Het concept behelst dat een trainee een aanstelling van 0,8 fte heeft bij de school, waarvan in totaal circa 0,3 fte bedoeld is voor opleiding, begeleiding en bovenformatieve aanstelling. De trainee verzorgt maximaal twaalf lesuren per week, wat inclusief de niet lesgebonden taken ongeveer overeen komt met een inzetbaarheid van 0,48 fte, te verdelen over drie werkdagen. Het volledige traineeprogramma van twee jaar inclusief de eerstegraads lerarenopleiding (bij een universiteit) en aanvullende begeleiding en activiteiten door Trainees in Onderwijs, kost 20.000 euro. De school betaalt dit met de zij-instroomsubsidie van 20.000 euro. De kosten van interne begeleiding (in te schatten op (minimaal) 2 uur per week), van de bovenformatieve aanstelling en eventuele andere kosten in verband met het traject zijn voor rekening van de school of eventueel de trainee zelf (studiematerialen).

3.4 Kostenposten voor Zib-trajecten

3.4.1 Kosten werving, oriëntatie en voortraject

Zij-instromers

Aan de deelnemers is gevraagd hoeveel tijd zij steken in de oriëntatie op het traject en de voorbereiding van het geschiktheidsonderzoek. In doorsnee gaat het daarbij om respectievelijk ongeveer veertig en zestig uren.

School

De werving en selectie van zij-instromers kan mogelijk andere kosten met zich brengen in vergelijking tot de werving van andere startende leraren. Die kosten kunnen zijn verbonden aan de oriëntatie van potentiële zij-instromers op het beroep. Ook hebben zoals gezegd veel regio's, al dan niet met behulp van een subsidie vanuit de regeling Regionale aanpak personeelstekort onderwijs (RAP), een regionaal loket opgezet dat zich op de informatie aan en de werving van nieuwe leraren richt, waaronder zij-instromers. Aan de scholen in het vo is gevraagd of per saldo de werving en selectie van zij-instromers in het beroep meer of minder tijd en kosten vergt in vergelijking tot de werving van andere starters. De meeste antwoorden zijn dat dit evenveel kost; soms worden er (veel) meer kosten gemeld, waarbij de kosten van het geschiktheidsonderzoek een rol spelen. Tevens is in de administratieve vragenlijst gevraagd naar de uren die een bestuur investeert in de aanloop naar een geschiktheidsonderzoek, bijvoorbeeld door een kandidaat daarbij begeleiding te bieden. Ongeveer de helft van de bevraagde besturen meldt dat er uren en kosten worden gemaakt, maar men kan vaak niet goed inschatten hoeveel. De verliezen in de vorm van afvallers voor (en na) de start van het scholingstraject zijn in het vo niet goed in te schatten op basis van de verzamelde informatie.

Totale kosten voortrajecten en uitval

De totale kosten van de oriëntatie op het beroep, van het voortraject en van verliezen vanwege uitval, gemiddeld per Zib-traject, zijn net als in het po lastig in te schatten en zetten we daarom op PM. Als er toch een raming moet zijn, dan ramen we ruwweg, net als in het po, deze kosten op circa tien procent van de totale trajectkosten. Deze kosten variëren per school en regio en kunnen voor een specifieke school of stichting substantieel zijn.

3.4.2 Kosten scholingstrajecten

De prijs van een traject is samengesteld uit de kosten van het geschiktheidsonderzoek en intake, het te volgen onderwijs, de begeleiding vanuit de lerarenopleiding en het afsluitende assessment. De prijs voor het scholingstraject is meestal inclusief begeleiding en afsluiting.

Geschiktheidsonderzoek

Het geschiktheidsonderzoek bij de start kost bij de geïnterviewde tweedegraads opleidingen 2.550 euro per kandidaat en een enkele keer met 1.450 euro duidelijk minder. Volgens de bevraagde scholen in het vo kost het geschiktheidsonderzoek in doorsnee ook zo'n 2.500 euro. In het eerstegraads gebied (op basis van een inventarisatie bij alle ulo's) kost het geschiktheidsonderzoek gemiddeld ruim 2.100 euro (laagste: 1.900 euro, hoogste: 2.495 euro).
Alle scholen melden dat de kosten van het onderzoek, ongeacht de uitslag, voor rekening zijn van de school. Bij het eerstegraads traject Aan de slag in de Klas doet de betrokken universiteit de onderzoeken op eigen risico en worden alleen voor de personen die daadwerkelijk starten met de opleiding de kosten bij de school waar ze (gaan) werken) in rekening gebracht.

Gemiddelde kosten scholingstraject

Bij de bevraagde lerarenopleidingen kost een volledig tweedegraads scholingstraject, bij het afnemen van het complete programma, 14.300 tot 15.600 euro (gemiddeld 15.000 euro). Dit is inclusief afsluitend assessment. Indien een kandidaat al over een andere bevoegdheid beschikt, komen kosten uit op in totaal circa 7.000 euro. Uit de bevraging van de scholen komt eenzelfde beeld: in de praktijk betalen zij in doorsnee voor een tweedegraads opleiding 13.000 à 16.000 euro. Een eerstegraads scholingstraject telt minder studiepunten en is daardoor goedkoper, namelijk gemiddeld 8.300 euro (gebaseerd op een inventarisatie bij alle universitaire lerarenopleidingen) voor een volledig traject van zestig studiepunten (laagste: 7.150 euro, hoogste: 9.200 euro). De kosten van het beschreven eerstegraads traject Aan de slag in de klas en van Trainees in Onderwijs liggen daar met respectievelijk 13.000 en 20.000 boven, maar deze trajecten bieden extra faciliteiten in de begeleiding.

Maatwerkprijzen en kortere trajecten

Met name als de kandidaat vakinhoudelijk al goed op orde is, is volgens de bevraagde tweedegraads lerarenopleidingen een korter traject mogelijk. Ook is, net als in het po, soms bespreekbaar dat een (opleiding)school relatief veel begeleiding verzorgt zodat de school minder begeleiding hoeft in te kopen bij de lerarenopleiding. De opleidingen melden dat hierdoor soms trajecten tot – in uitzonderlijke gevallen - wel de helft goedkoper kunnen. Bij de eerstegraads lerarenopleidingen is het beeld (op basis van een inventarisatie bij alle ulo's) dat de kosten van het scholingstraject verschillen per kandidaat, afhankelijk van het programma dat gevolgd dient te worden om de bevoegdheid te behalen. Veel ulo's hanteren daarom een prijs per studiepunt en/of onderdeel. De meeste bevraagde scholen melden ook dat er meestal of vaak prijsverschillen zijn tussen verschillende zij-instromers. Meer dan in het po gaat het in het vo dus om maatwerkprijzen. Dat past ook bij het hiervoor geschetste beeld van Zib-trajecten in het vo dat die individueel gevolgd worden.

Uitloop van de opleiding en gemiddelde kosten van verlenging

Tegenover de soms lagere trajectprijs vanwege maatwerk kan staan dat er uitloop van het traject is, om uiteenlopende (privé) redenen. De bevraagde lerarenopleidingen melden geen of amper extra kosten vanwege de verlenging van een scholingstraject. Reden is dat het vaak gaat om maatwerktrajecten, aanschuifonderwijs en bekostiging per afgesproken studiepunt, waardoor een verlenging normaliter niet leidt tot extra kosten voor een school. De meeste bevraagde scholen beamen dat er inderdaad (bijna) nooit afspraken nodig zijn over een trajectverlenging. De extra opleidings- en administratiekosten hiervan zijn hierom gemiddeld op nul gezet voor de eerste- en tweedegraads trajecten.

3.4.3 Bovenformatieve aanstellingen, betaald studieverlof en werkelijke studietijd

Bovenformatieve aanstelling

Een belangrijke kostenpost kan ontstaan door het gedurende een bepaalde periode bovenformatief aanstellen van zij-instromers. Uit de enquêteresultaten blijkt dat de meeste bevraagde zij-instromers in het vo melden vanaf de start zelfstandig voor de klas te staan, zowel in het eerste- als tweedegraads gebied. De keren dat een bovenformatieve aanstelling voorkomt, zijn de periode en de mate van bovenformatieve inzet relatief klein. Ook begeleiders melden in doorsnee dat er geen of een korte dan wel een geringe mate van bovenformatieve inzet is. Genoemd is bijvoorbeeld een periode van vier maanden waarin de zij-instromer voor tien procent van de tijd bovenformatief is.

Bij de twee hiervoor al beschreven trajecten in het vo is een bovenformatieve aanstelling wèl een uitgangspunt. Bij *Aan de Slag in de Klas* is een bovenformatieve aanstelling van 1 dag per week een stelregel. Kenmerkend voor dat traject is de kleine aanstelling van 0,2 fte, zodat er een volledige bovenformatieve inzet is, waar andere zij-instromers in het vo bijna altijd een grotere aanstelling hebben. In het traject van *Trainees In Onderwijs* voor het eerstegraads gebied is er een totale vrije ruimte van 0,3 fte per deelnemer voor studie, begeleiding en bovenformatieve aanstelling, bij een aanstelling van 0,8 fte.

Samengevat is het beeld dat bij sommige scholen, met name in het eerstegraads gebied, een bovenformatieve aanstelling een forse kostenpost kan zijn. Voor veel andere scholen of deelnemers is deze kostenpost echter klein en vaak nul. Het is daardoor lastig om hier een gemiddeld bedrag aan te verbinden. We gaan daarom enkel uit van een range in kosten die loopt van nul euro tot de kosten van een dag per week gedurende twee jaar, dat wil zeggen circa 29.000 euro.

Betaald studieverlof

Artikel 9.5 van de CAO voor het vo regelt enkele zaken rondom zij-instromers, waaronder dat de werkgever een studie-/begeleidingsplan opstelt en dat de zij-instromer recht heeft op studieverlof voor

zover de studietijd binnen lestijd valt. Dit geldt bijvoorbeeld voor te volgen scholing of af te leggen tentamens die onder lestijd vallen. Het is hierbij aan de werkgever om daarnaast nog studieverlof te geven. Dat aanvullende betaalde studieverlof voor zij-instromers is er in het vo, zo lijkt het op grond van dit onderzoek, in vergelijking met het po minder vaak. Maar dit lijkt in het vo wel vaker voor te komen dan een bovenformatieve aanstelling. Sommige scholen melden (soms) een dag studieverlof te geven. Enkele vo-scholen (onderdeel van een grote stichting) melden altijd studieverlof te geven (8 uur per week). Andere bevraagde scholen/besturen zitten daar (ver) onder of geven nooit of soms verlof. In de praktijk lijkt het geven van betaald studieverlof vaak persoonsgebonden en maatwerk te zijn. Een school meldde daarbij dat bij een grote aanstelling makkelijker studieverlof wordt gegeven. Bij een kleine aanstelling is de aanname vaker dat de studie in de eigen tijd kan. Bij de bevraagde zij-instromers is dat mogelijke verband niet zichtbaar: de respondenten met studieverlof hebben een sterk variabele aanstellingsomvang.

Bij de bevraagde zij-instromers ontstaat er overigens ook een divers beeld: de omvang van het studieverlof verschilt bij zowel de tweede- als de eerstegraders tussen schoolbesturen maar ook binnen schoolbesturen, waarbij bij hetzelfde bestuur de ene zij-instromer wel en de andere zij-instromer geen studieverlof meldt. Dat past bij het beeld dat in het vo het toekennen van studieverlof aan zij-instromers vaak geen standaard aanpak maar maatwerk is. Samengevat heeft ruim een derde deel van de bevraagde zij-instromers in het vo studieverlof en is dat verlof er meestal gedurende de hele scholingsperiode. Als er studieverlof is, lijkt het aantal uren studieverlof per week vaak kleiner dan in het po en mbo, met soms acht uur, maar vaker vier uur of minder studieverlof per week. Voor alle respondenten is het studieverlof gemiddeld te schatten op ongeveer twee uur per week gedurende het traject van twee jaar. Op basis hiervan ramen we de kosten van studieverlof in het vo gemiddeld op circa 7.000 euro voor de gehele trajectduur van twee jaar. Met de belangrijke kanttekening dat verschillen tussen deelnemers en tussen scholen op dit punt groot zijn en kunnen variëren van nul tot 29.000 euro (op basis van een dag studieverlof per week) per traject.

Correctie studieverlof versus bovenformatieve aanstelling

Net als in het po kunnen uren studieverlof en bovenformatieve aanstelling in het vo niet zo maar opgeteld worden; in periodes van volledige bovenformatieve inzet zou immers het ook nog optellen van opgegeven studieverlof leiden tot een dubbeltelling van de vrijgestelde uren van een zij-instromer. In het vo komt buiten de genoemde eerstegraads trajecten Aan de slag in de Klas (waar er een volledige bovenformatieve aanstelling is en dus geen studieverlof, zodat er geen dubbeltelling is) en TIO (met tezamen anderhalve dag voor bovenformatieve aanstelling en studieverlof) bovenformatieve aanstelling minder vaak voor en dan meestal maar voor een beperkt deel van de tijd. In het vo is daarom geen correctie toegepast op de combinatie van studieverlof en bovenformatieve aanstellingen.

Werkelijke studietijd bij zij-instromers

Uit de bevraging van de zij-instromers in het vo blijkt dat de bevraagde kandidaten voor het tweedegraads lesgebied gemiddeld ongeveer vijftien uren per week aan hun studie besteden (naast hun werk). De kandidaten voor het eerstegraads lesgebied besteden ongeveer twaalf uur per week aan hun studie. De range bij de zij-instromers in het vo is groot, van vier tot dertig uur per week. Als we rekening houden met het studieverlof van individuele respondenten dan investeren de bevraagde zij-instromers zelf gemiddeld nog ongeveer tien - dertien uur per week eigen tijd in de studie. Als we dit kapitaliseren op basis van een studieduur van 18 maanden en tegen een netto uurloon van een gemiddelde zij-instromer, dan komt dit neer op een investering van gemiddeld circa 15.600 (eerstegraads gebied) tot 20.300 euro (tweedegraads gebied), met opnieuw een zeer brede range die loopt van nul euro (in gevallen waar het studieverlof gelijk of hoger is dan de opgegeven werkelijke studietijd per week) tot ruwweg het dubbele van de gemiddelde investering.

3.4.4 Een kleinere aanstelling dan eigenlijk gewenst

Een Zib-traject wordt in het algemeen als zwaar aangemerkt, vanwege de combinatie van een studie en een nieuwe baan. De deelnemers in het vo steken veel eigen tijd in de opleiding. Aan de dertig bevraagde zij-instromers is gevraagd of zij, vanwege de zwaarte van het traject, bewust een andere aanstellingsomvang hebben afgesproken voor de duur van het traject dan zij zonder het scholingstraject hadden willen afspreken. Een kleinere aanstelling dan een deelnemer eigenlijk had gewenst, is mogelijk te zien als een inkomstenderving voor de deelnemer. Uit de enquêteresultaten blijkt dat ongeveer de helft van de bevraagde zij-instromers een minder grote aanstelling heeft afgesproken dan de betreffende zij-instromer op termijn eigenlijk zou willen. Meestal gaat het dan om een dag per week. Net als in het po kan hierbij de omvang van het studieverlof een rol spelen. In de toelichting van belemmeringen komt meermaals terug dat er geen studieverlof is voor de betreffende respondent. Dit duidt er op dat er ook in het vo een relatie is tussen het studieverlof en de omvang van de aanstelling. Het aantal respondenten in het vo is echter te klein om hierover nadere uitspraken te doen.

3.4.5 Overige studiekosten: studiematerialen en reiskosten

Deelnemers maken in het algemeen kosten voor studiematerialen en vaak ook voor de reis van en naar de opleiding. Uit de enquêteresultaten blijkt dat de kosten van studiematerialen voor de groep bevraagde zij-instromers vaak geheel of grotendeels voor rekening komen van de school. Reiskosten zijn vaker deels of geheel voor rekening van de deelnemer. De gemiddelde verdeling van de kosten over school en zij-instromer is voor de eerste- en tweedegraads kandidaten tezamen weergegeven in het onderstaande overzicht.

Tabel 7: Overige studiekosten in het vo in euro's (afgerond)

	Totaal	Kosten school	Kosten zij-instromer
Studiematerialen	600	450	150
Reiskosten	900	300	600
Totaal per traject	*1.500*	*750*	*750*

Achter deze gemiddelden zitten grote verschillen. Sommige deelnemers maken relatief hoge kosten voor materialen en reizen en krijgen daarvan niets vergoed, andere deelnemers krijgen alles vergoed of maken amper kosten.

3.4.6 Begeleidingskosten

Een belangrijke kostenpost komt voort uit de kosten van begeleiding van zij-instromers bij scholen. Als kosten zijn meegenomen:

- de uren die begeleiders en coaches steken in de begeleiding van een zij-instromer;
- de overlegtijd binnen de school met bijvoorbeeld een leidinggevende over het traject (de interne overleguren die begeleiders opgeven, zijn verdubbeld omdat een overleg een interne partner vergt die logischerwijze net zoveel tijd in het overleg steekt);
- de overlegtijd over het Zib-traject met de lerarenopleiding.

De begeleiders in het vo geven aan dat zij aan begeleiding en intern en extern overleg tezamen gemiddeld ongeveer twee uur per week kwijt zijn. Daarvan gaat ongeveer anderhalf uur naar de begeleiding en ruim een half uur per week naar overleg over het Zib-traject. De begeleiders melden meestal dat compensatie door hun werkgever voor de uren die zij in het Zib-traject steken voldoende is. Sommige bevraagde begeleiders melden dat ze eigen tijd in een Zib-traject steken, in doorsnee ongeveer één uur per week.

De bevraagde zij-instromers (eerste- en tweedegraads tezamen genomen) geven aanmerkelijk minder begeleidingsuren op dan de begeleiders, met in het vo meermaals de melding dat er geen of nauwelijks begeleiding is. Hierbij kan meespelen dat zij-instromers in het vo vooral in de tekortvakken werken[21], wat tot relatief hoge werkdruk bij begeleiders kan leiden. Ook is meermaals gemeld dat de begeleiding na een eerste periode veel minder is geworden, of dat de begeleiding het meest intensief was in de periode voordat het scholingstraject begon en na de start daarvan minder (nodig) werd. Gemiddeld melden de bevraagde zij-instromers ongeveer een uur per week 'dagelijkse begeleiding' en een half uur overige begeleiding en coaching te krijgen, tezamen ongeveer anderhalf uur per week. De range is hier van nul tot drie (en incidenteel 4) uur per week. Ongeveer een derde deel van de bevraagde zij-instromers in het vo is van mening niet voldoende begeleid te worden; dat is vergelijkbaar met het po en mbo.

Voor de uiteindelijke benadering van de begeleidingsuren houden we gemiddeld twee uur aan (inclusief intern en extern overleg). Dat leidt voor het schoolbestuur tot een gemiddelde kostenpost, op basis van de werkgeverslasten voor een ervaren leraar, voor een trajectduur van twee jaar van 10.400 euro (5.200 euro per jaar).

3.4.7 Kosten van training van begeleiders binnen scholen

Begeleiders van leraren krijgen blijkens de opgave van de bevraagde scholen in doorsnee 'soms' een toegesneden training voor de begeleiding van zij-instromers. Het beeld is hierbij vergelijkbaar met dat in het po, waarschijnlijk doordat leraren worden ingezet die al ervaring hebben met de begeleiding van stagiaires en in het verband van een opleidingsschool al training en ervaring hebben opgedaan. Waarschijnlijk mede daarom geven maar enkele besturen op dat er altijd een toegesneden training is en de rest meldt dat er soms of geen toegesneden training is. De bevraagde leraarbegeleiders zelf melden maar soms dat ze een specifieke training hebben gevolgd en vaker dat ze een algemene training in coaching en begeleiding hebben gevolgd. Doordat de kosten van deze training ook in het vo vaak worden verspreid over meerdere zij-instromers en andere startende leraren die een leraar in de loop der tijd begeleidt en doordat niet alle begeleiders een training lijken te krijgen, lijken de gemiddelde kosten hiervan per Zib-traject te verwaarlozen.

3.4.8 Administratieve lasten

De Zib-trajecten zijn subsidiabel, maar daar tegenover staat een aanvraag- en afhandelingslast. De bevraagde scholen en schoolbesturen in het vo geven op dat een aanvraag en afhandeling van een Zib-subsidie gemiddeld 10 uur kost, met een brede range van 2 tot 24 uur. Verlenging van een traject dat langer dan twee jaar duurt, komt zoals aangeven weinig voor bij de bevraagde scholen, zodat de extra administratieve lasten per Zib-traject gemiddeld op nul zijn gezet. De gemiddelde administratieve per traject zijn hiermee te ramen op 300 euro.

21 OCW (2021). Trendrapportage 2021.

3.4.9 Overzicht: gemiddelde totale kosten per Zib-traject en dekking

Samengevat zijn de kosten van een Zib-traject in het vo voor schoolbesturen als volgt (zie tabel 8) te ramen, met de nodige onzekerheidsmarges vanwege de lage aantallen respondenten en de brede range waarin sommige kostenposten zitten.

Tabel 8: Gemiddelde kosten en range voor scholen in het vo (afgerond in euro's)

Post	Gemiddelde kosten	Laagste	Hoogste
Voortraject/oriëntatie	variabel, sterk situatie gebonden (ca. 10% totaal)		
Geschiktheidsonderzoek 2e graads	2.500	1.450	2.550
Geschiktheidsonderzoek 1e graads	2.100	1.900	2500
Scholingstraject 2e graads	15.000	13.000	16.000
Scholingstraject 1e graads	8.300	7.100	9.20022
Maatwerk scholing	sterk situatie gebonden		
Overige studiekosten	750	sterk situatie gebonden	
Begeleidingstijd	10.400	sterk situatie gebonden	
Studieverlof	7.000	0	> 35.000
Bovenformatieve aanstelling	meestal 0	0	29.000
Administratieve lasten	300	60	720
Totale kosten 2e graads traject	*ca. 36.000*	*ca. 26.000*	*> 65.000*
Totale kosten 1e graads traject	*ca. 29.000*	*ca. 21.000*	*> 69.000*

Net als in het po investeren sommige begeleiders en veel zij-instromers zelf ook uren in het traject en sommige zij-instromers maken kosten voor studiemiddelen en reiskosten. Die uren en kosten wisselen sterk tussen individuele betrokkenen. De netto kosten bij opleiders zijn nul. De netto kosten bij tweedegraads lerarenopleiding zijn nul: zij geven aan dat de prijzen van het geschiktheidsonderzoek en van het scholingstraject kostendekkend zijn. De eerstegraads opleidingen (op basis van een inventarisatie bij alle ulo's) uiten wel soms twijfels of de tarieven voor het geschiktheidsonderzoek en voor het scholingstraject wel kostendekkend zijn.

Het bovenstaande betreft de kosten die scholen in absolute zin bij benadering hebben als gevolg van een zij-instroomtraject. Hierbij kan, net als in het po, nog rekening worden gehouden met kosten die vallen binnen reguliere kostenposten die scholen hebben voor al hun (aankomende) leraren. Als we daar rekening mee houden, ontstaat een beeld welke kosten extra (additioneel) zijn voor scholen vanwege een zij-instroomtraject. Dat is hieronder uitgewerkt.

Additionele kosten zij-instroom in vergelijking met andere leraren in opleiding

In het hoofdstuk voor het po is al aangegeven dat scholen mede de verantwoordelijkheid dragen voor het opleiden van nieuwe leraren en dat met deze taken in de overheidsbekostiging van scholen rekening wordt gehouden. Ook ontvangen scholen die behoren tot een Samenwerkingsverband Opleidingsschool een bedrag van 955 euro per student die wordt begeleid, waarbij zij-instromers in het beroep onder die definitie van student vallen[17]. In de Cao voor het vo is voorts het volgende geregeld:

- Elke leraar heeft recht op 83 uren voor professionalisering, naar eigen inzicht in te zetten, en op een individueel professionaliseringsbudget van 600 euro per jaar.
- Tien procent van de personele lumpsum moet besteed worden aan professionalisering; de 83 uur als individueel recht maakt deel uit van de algemene deskundigheidsbevordering in het taakbeleid, dat veelal groter is.

22 Kosten van Aan de Slag in de Klas en TIO liggen hoger (resp. 13.000 en 20.000 euro).

- Startende leraren hebben recht op een reductie van de lesgevende taak met twintig procent in het eerste jaar en met tien procent in het tweede jaar van de aanstelling (art. 8.3 Cao vo).

Net als in het po zijn de kosten van het geschiktheidsonderzoek, het scholingstraject, de overige studiekosten en de administratieve lasten als uniek voor het zij-instroomtraject te beschouwen. Voor de andere posten geldt het volgende:

- De begeleiding van zij-instromers valt net als in het po in principe binnen de reguliere begeleidingstaken van scholen voor leraren in opleiding. De bevraagde begeleiders in het vo vinden net als in het po dat zij-instromers gemiddeld (iets) meer begeleiding nodig hebben dan andere leraren in opleiding. Per saldo hebben scholen daarom additionele kosten, in vergelijking met andere leraren in opleiding, vanwege de begeleiding van zij-instromers. Wat die additionele kosten exact zijn, is net als in het po, op grond van dit onderzoek niet goed te ramen, maar deze liggen in elk geval lager dan geraamde gemiddelde begeleidingskosten van ruim 10.000 euro voor een compleet traject.
- Het studieverlof voor zij-instromers overlapt op het eerste oog met de Cao-bepaling dat er 83 uur studietijd per jaar is voor elke leraar (op fulltime basis). Studieverlof voor zij-instromers (op grond van art. 9.5 cao vo) geldt echter voor studieactiviteiten die onder werktijd plaats vinden. De reguliere 83 uur voor professionalisering valt binnen de normjaartaak van 1659 uur van leraren, wat betekent dat er in beginsel geen verlof voor hoeft te worden opgenomen. Daardoor is de overlap – op grond van de cao – met het studieverlof voor zij-instromers minimaal.
- De bovenformatieve aanstellingen van zij-instromers in het vo kunnen zoals gezegd overlappen met de bepalingen over lesurenreductie voor starters. Als we er uit gaan dat dit (formeel) niet het geval is, dan zijn de eventuele bovenformatieve aanstellingen van zij-instromers in het geheel een additionele kostenpost voor vo-scholen. Als een school redeneert dat een mate van bovenformatieve aanstelling valt onder de Cao-afspraken over lesurenreductie, dan valt de bovenformatieve aanstelling hier tegen weg. Uit dit onderzoek komen aanwijzingen dat dit mogelijk niet overal op dezelfde wijze wordt toegepast. Bijvoorbeeld is door een school gemeld dat een ‘reguliere’ zij-instromer direct lesurenreductie krijgt, maar dat een deelnemer aan een TIO-traject dat nog niet krijgt, omdat in dat traject er al 0,3 fte vrije ruimte is voor studieverlof en dergelijke.
- Een besparing kan nog optreden als de begeleiding en inductie van zij-instromers na het behalen van het getuigschrift afwijkt van de benodigde begeleiding en coaching van andere startende leraren. In het vo vinden de bevraagde begeleiders – net als in het po - dat ook als het traject is afgerond zij-instromers gemiddeld gezien wat meer begeleiding en nascholing nodig hebben dan andere bevoegde, startende leraren. Anderzijds blijkt – opnieuw net als in het po - uit de bevraging van de zij-instromers in het vo, dat ze vrijwel allemaal (zeker) van plan zijn in het onderwijs te blijven. Het verwachte verloop onder zij-instromers is daarmee kleiner dan onder andere startende leraren. Per saldo is niet te concluderen dat het zij-instroomtraject in het vo later in de loopbaan van leraren leidt tot minder kosten voor begeleiding en nascholing van leraren. Wel renderen de investeringen waarschijnlijk beter doordat er na het traject minder verloop is bij zij-instromers.

Op grond van het bovenstaande is te concluderen dat de additionele kosten van een Zib-traject in het vo ten opzichte van andere opleidingstrajecten voor aankomende leraren, lager liggen dan de inschatting van de gemiddelde totale kosten voor een compleet traject. Hoeveel lager is op grond van dit onderzoek niet goed te zeggen.

Dekking van de kosten van zij-instroomtrajecten

Een deel van de totale kosten van een tweedegraads een eerstegraads Zib-traject voor een schoolbestuur wordt afgedekt door de zij-instroomsubsidie van 20.000 euro. In voorkomende gevallen (als er zowel geen studieverlof als een bovenformatieve inzet is en de begeleiding van een zij-instromer weinig afwijkt van die van andere leraren in opleiding) kan de subsidie dekkend zijn voor de additionele kosten van zij-instroom. Dat de kosten binnen het vo daarbij behoorlijk variëren, blijkt ook uit de bevraging van stichtingen in dit onderzoek. Ongeveer een derde deel van de bevraagde stichtingen geeft aan dat de subsidie voldoende is om de kosten van zij-instroom te dekken. De andere stichtingen vinden de subsidie niet toereikend. Aanvulling vanuit de verkregen lumpsum bekostiging is een vaak genoemde noodzaak. Drie besturen melden de RAP-regeling als dekking te gebruiken en een bestuur maakt gebruik van de aanvullende zij-instroomregeling voor de G5. Ten slotte meldt een stichting een gemeentelijke subsidie om lerarentekorten aan te pakken als dekking te gebruiken.

3.5 Verschillen tussen scholen en deelnemers

Het bovenstaande geeft een beeld van de gemiddelde kosten van een Zib-traject en de range in kosten die er bij verschillende posten is. De mix van de kostenposten kan voor verschillende scholen en stichtingen en voor verschillende deelnemers verschillend uitwerken. De aantallen zij-instromers in het vo in dit onderzoek zijn echter erg klein voor uitspraken over verschillen tussen schoolbesturen en tussen groepen zij-instromers. Wel is duidelijk dat de verschillen tussen afzonderlijke zij-instromers wat betreft de door hen opgegeven studietijd per week, het studieverlof, bovenformatieve aanstelling en de begeleidingstijd groot zijn. Ook valt op dat de bevraagde kleine groep deelnemers aan een eerstegraads traject meldt gemiddeld aanmerkelijk langer over het traject te doen dan de groep deelnemers aan een tweedegraads traject (24 versus 20 maanden). Wel besteden de eerstegraads kandidaten gemiddeld iets minder uren per week aan de studie. In begeleidingstijd per week is geen verschil te zien. Dat leidt tot de voorzichtige conclusie dat scholen, los van de prijs van het scholingstraject, aan de eerste- en tweedegraads zij-instromers ongeveer evenveel kosten hebben.

Scholen

De belangrijkste kostenverschillen tussen scholen/stichtingen vloeien zoals gezegd voort uit de faciliteiten voor studieverlof en bovenformatieve aanstelling. Andere kostenverschillen hangen met name samen met de kenmerken van de zij-instromer zelf, zodat in sommige gevallen met minder scholings- en begeleidingskosten kan worden volstaan. Bij de faciliteiten voor studieverlof en bovenformatieve aanstelling, is in het vo een ongeveer net zo brede range als in het po zichtbaar tussen scholen met weinig of geen faciliteiten en scholen met veel faciliteiten. Daarbij is wel te concluderen dat er in het po vaker dan in het vo een bereidheid lijkt te zijn om veel te investeren in het traject met ruime faciliteiten voor bovenformatieve aanstelling en studieverlof. Op grond van dit onderzoek is niet goed te zeggen of in het vo schoolkenmerken zoals denominaties of onderwijstype of -soort, daarbij een rol spelen. Daarvoor zitten er te veel onzekerheden in het vo-deel van dit onderzoek en zijn aantallen respondenten ook voor deze uitspraken te klein. Wel is duidelijk dat belangrijke verschillen in kosten voortvloeien uit de aansluiting bij bepaalde trajectbenaderingen. Daarbij kunnen opnieuw de beide trajecten van Aan de slag in de Klas en van Trainees in Onderwijs worden genoemd, die beide als uitgangpunt hebben dat er een relatief forse mate is van studieverlof en bovenformatieve aanstelling. Dit brengt voor de betrokken scholen relatief forse kosten met zich mee.

3.6 Drempels bij opleidingen, scholen en deelnemers

Drempels bij de lerarenopleidingen

De bevraagde lerarenopleidingen zien meestal weinig (financiële) belemmeringen om Zib-trajecten aan te bieden. De initiatieven in het eerstegraads lesgebied om meer groepsgewijs zij-instromers op te

leiden, kunnen mogelijk meer deelnemers trekken. Bij de geïnterviewde instellingen ontlopen de tarieven voor een tweedegraads of voor een eerstegraads Zib-traject elkaar weinig. De tweedegraads lerarenopleidingen noemen daarbij de tarieven kostendekkend. Dat komt vooral doordat deelnemers normaliter aanschuiven bij het deeltijd onderwijs en het om kleine aantallen gaat. Geïnterviewden geven daarbij aan dat het lastig is om de extra kosten van een of enkele aanschuivers te bepalen. Als de instroom toeneemt, en er zouden aparte Zib-groepen mogelijk zijn, dan kan het zijn dat tarieven herijkt moeten worden. In het eerstegraads gebied geven verschillende ulo's (op basis van een inventarisatie bij alle ulo's) aan, dat in de prijsopgave voor het Zib-traject rekening wordt gehouden met het feit dat er geld van de subsidie moet overblijven voor de school. Als de reële kosten zouden worden doorberekend, zouden trajecten mogelijk duurder zijn. Daarbij is opgemerkt dat echt maatwerk voor zij-instromers relatief duur is, hetgeen de hogere tarieven van 13.000 en 20.000 euro voor respectievelijk Aan de Slag in de Klas en Trainees in Onderwijs verklaart. Ook de kosten van het geschiktheidsonderzoek noemt een aantal ulo's niet dekkend voor de uren van onder andere de assessoren. De tijd die een assessment kost, kan daarbij verschillen naar gelang de achtergrond van kandidaten.

Drempels bij de scholen

Bij de scholen zien de geïnterviewde lerarenopleidingen de volgende drempels. De indruk is dat de scholen in het vo het Zib-traject vaak lastig vinden. Het traject kost veel tijd en er zijn andere manieren om gaten in de formatie te vullen. Specifiek in het mbo wordt gezien dat ook als er een tweedegraads traject mogelijk is, er doorgaans een voorkeur is voor een PDG-traject, onder meer omdat dat sneller is. Voorts is opgemerkt dat er voor de Zib-trajecten alternatieven zijn in de bekostigde opleiding, zoals een verkorte deeltijd opleiding, die vanwege de subsidiemogelijkheid bij Zib voor individuele deelnemers minder aantrekkelijk kunnen zijn dan andere routes. Dat knelt soms. Genoemd voorbeeld is een kandidaat die direct kan starten in de reguliere, deeltijd opleiding, maar te laat is voor de start van een Zib-traject vanwege de doorlooptijd van het aanvraagtraject. De school kiest dan vaak voor een start in het Zib-traject in het daaropvolgende semester, zodat het met een subsidie kan. De kandidaat staat dan een half jaar zonder opleiding voor de klas, zonder dat dat had gehoeven. De geïnterviewde noemt dit een perverse prikkel. In totaliteit is de Zib-route overigens in het vo wel klein vergeleken met de reguliere deeltijd route. In 2020 zaten circa 225 vo-leraren in een Zib-traject en in 2021 circa 350. In de reguliere deeltijd lerarenopleidingen voor het vo studeerden ruim 2.500 personen[21]. Ook de bevraagde scholen noemen als drempel dat een student niet meteen kan starten met de opleiding naast de baan in het onderwijs. Veel kandidaten starten volgens de scholen pas in februari maar staan al wel vanaf september voor de klas. Ook de hoge kosten vanwege begeleiding en studieverlof worden genoemd, waarvoor bijna geen budget is omdat de subsidie grotendeels opgaat aan het geschiktheidsonderzoek en de opleiding. De subsidie dekt volgens scholen met name lang niet alle kosten als er een relatief kostbaar traject is, met veel begeleiding en dergelijke. Ook worden een tekort aan begeleidingscapaciteit en de beperkte (financiële) ruimte voor bovenformatieve inzet genoemd. Daardoor kan een tekort aan begeleiding ontstaan, terwijl wordt gesignaleerd dat er in de beginfase juist extra begeleiding (ten opzichte van reguliere starters) nodig is, omdat de zij-instromer vaak zonder leservaring voor de klas begint. De opzet dat een contract moet worden aangeboden aan een onervaren en ongeschoolde persoon zorgt daarbij voor ongemak. Voorts signaleren bevraagde scholen dat de zij-instromer nogal eens een hoger startsalaris verwacht dan haalbaar is.

Drempels bij deelnemers

Bij de zij-instromers zelf zien bevraagde lerarenopleidingen dat het vaak lastig is om een werkplek te vinden. Ook in het vo is het salaris vaak een drempel, volgens geïnterviewden. Ongeveer een derde deel van de bevraagde zij-instromers zelf meldt een belemmering te ervaren; twee derde deel dus niet. Bij de respondenten betreffen de belemmeringen meestal het lage salaris en de afwezigheid van betaald studieverlof.

Wensen / opmerkingen

Wensen van de zijde van de opleidingen zijn grotendeels hetzelfde als bij de pabo's. Dit betreft met name de mogelijkheid van een inbedding van het zij-instroomtraject in flexibele deeltijd opleidingen. Het verkorten van de periode tussen aanstelling en het scholingstraject is een terugkerende wens bij opleidingen en scholen. Van scholenzijde is voorts nog aangevoerd dat financiering om zij-instromers een korte periode mee te laten lopen (bijvoorbeeld in de laatste paar weken van het schooljaar) wenselijk zou zijn. Ook een extra vergoeding voor studieverlof wordt wenselijk gevonden.

3.7 Conclusies zij-instroom in het beroep van leraar in het voortgezet onderwijs

Het zij-instroomtraject biedt ook in het vo voor school en deelnemer duidelijke voordelen, doordat er direct een aanstelling als leraar mogelijk is en doordat het scholingstraject relatief kort en op maat is (met de kanttekening dat een verkorte deeltijd opleiding voor sommige deelnemers net zo kort kan duren). Nadeel voor scholen zijn de kosten van een zij-instroomtraject. Daarbij blijkt samengevat het volgende, in grote lijnen vergelijkbaar met het po:

- kosten wisselen sterk tussen deelnemers en tussen scholen, voornamelijk vanwege wisselende keuzes en maatwerk bij de school met betrekking tot faciliteiten voor studieverlof en bovenformatieve inzet van zij-instromers;
- kosten zijn gemiddeld ongeveer 29.000 euro voor een eerstegraads traject en 36.000 euro voor een tweedegraads traject, met een minimum van respectievelijk ongeveer 21.000 en 26.000 euro en een maximum van (meer dan) 65.000 a 69.000 euro (situaties zoals omscholing naar een andere bevoegdheid waarvoor korte trajecten kunnen volstaan buiten beschouwing gelaten);
- als we rekening houden met de reguliere verantwoordelijkheden van scholen voor het opleiden en begeleiden en professionaliseren van (aankomende) leraren, dan zijn de additionele kosten van een traject lager te ramen. Maar net als in het po is niet goed in te schatten hoeveel lager; daarvoor ontbreekt informatie en is voorts niet helder hoe de faciliteiten voor studieverlof, lesurenreductie en begeleiding en dergelijke voor zittende en andere aankomende leraren zich verhouden tot die voor zij-instromers.

Net als in het po kan de hoofdconclusie zijn dat de subsidie thans zo ongeveer dekkend is voor de kosten van het oriënterend voortraject, het geschiktheidsonderzoek en het scholingstraject. Voor (extra) begeleiding, studieverlof en voor bovenformatieve aanstellingen resteert weinig tot geen budget. Keuzes bij deze faciliteiten wisselen (daardoor) dan ook tussen schoolbesturen. In het vo varieert dit nog meer dan in het po. Daardoor zijn de trajectkosten in het vo gemiddeld lager dan in het po, maar kunnen afzonderlijke besturen in het vo net zoveel investeren in eerste- en tweedegraads zij-instroomtrajecten als hun collega's in het po.

4 Zij-instroom pedagogisch didactisch getuigschrift MBO

Zij-instroom in het beroep van leraar is in het mbo mogelijk via twee trajecten. De meest gevolgde route leidt tot een pedagogisch-didactisch getuigschrift (PDG-traject). Dat PDG-traject is toegespitst op pedagogische en didactische kennis en vaardigheden voor hen die door relevante werkervaring de vakinhoudelijke kennis en vaardigheden al beheersen. Hierdoor kunnen ook ervaren mbo'ers met vakkennis deelnemen.

De tweede route is het volgen van een zij-instroomtraject voor een getuigschrift voor het tweedegraads of eerstegraads lesgebied, dat immers ook kwalificeert voor lesgeven in het mbo. Die route is in het voorgaande hoofdstuk voor het vo beschreven. Echter: niet voor alle vakken in het mbo is er een (geschikte) tweede- of eerstegraads lerarenopleiding. De PDG-route is oorspronkelijk ook opgezet voor de vakken waarvoor er geen reguliere lerarenopleiding is.

Het navolgende betreft enkel de PDG-trajecten in het mbo. Voor dit onderzoek is gesproken met vier hogescholen die PDG-trajecten aanbieden en met een mbo-instelling die de PDG-opleiding zelf uitvoert (onder de vlag van een hogeschool). De selectie van de te interviewen opleiders is gedaan in overleg met ADEF en de klankbordgroep. De opbrengsten uit deze interviews zijn niet per se representatief voor alle hogescholen, maar geven wel een goed beeld van overwegingen, observaties en drempels bij en rondom opleiders. Aan onderwijszijde is informatie ontvangen van in totaal elf mbo-instellingen, waaronder twee vakscholen, met input van 55 begeleiders en 115 PDG'ers.

4.1 Organisatie van de opleidingen: aparte PDG-groepen, zo mogelijk incompany

Het PDG-traject is in vergelijking met de tweede- en eerstegraads trajecten mbo-specifiek (het sluit volledig aan op de omgang met mbo-leerlingen) en wordt samen met andere mbo-docenten gevolgd. Kenmerk en deel van de aantrekkingskracht van de PDG-trajecten, is hiermee dat de PDG'ers doorgaans in eigen groepen worden opgeleid en niet aanschuiven bij ander onderwijs. Individuen of kleine groepjes deelnemers van meerdere mbo-instellingen worden hiertoe samengevoegd of – indien er voldoende deelnemers zijn - er zijn *incompany* groepstrajecten (vaak bij grotere mbo-instellingen).

4.2 Kostenposten voor gesubsidieerde PDG-trajecten

4.2.1 Kosten werving, oriëntatie en voortraject

Uit de enquêteresultaten blijkt dat in het mbo de gemiddelde zij-instromer duidelijk minder dan in het po en vo tijd besteedt aan de oriëntatie op het traject en de voorbereiding van het geschiktheids-onderzoek. Gemiddeld besteden PDG'ers aan beide componenten zo'n dertien uur, in totaal dus 26 uur. De mbo-instellingen melden dat de werving van PDG'ers evenveel of meer kosten vergt dan de werving van andere startende docenten in het mbo. Bij de vraag naar de onderliggende kosten blijkt dat het hierbij vooral gaat om de kosten van het geschiktheidsonderzoek. Voor het overige lijken er geen bij-zondere kosten aan de trajecten te zijn verbonden. De gezamenlijke input van zij-instromers en instel-lingen indiceert dat in het mbo, in vergelijking tot het po en vo, het voortraject veel minder tijd en kosten vergt – zowel bij instelling als bij deelnemer.

4.2.2 Kosten scholingstrajecten

De kosten van een traject zijn samengesteld uit de kosten van het geschiktheidsassessment dat de mbo-instelling zelf uitvoert, het te volgen onderwijs, de begeleiding vanuit de lerarenopleiding en het afsluitende assessment. De prijs voor het scholingstraject is in het mbo steeds inclusief begeleiding door de opleiding en de afsluiting van het traject.

Geschiktheidsonderzoek

Het afgeven van de geschiktheidsverklaring bij de start wordt voor PDG-trajecten georganiseerd door of onder verantwoordelijkheid van de mbo-instelling zelf. De uren en kosten die mbo-instellingen daarvoor opgeven, variëren nogal en komen gemiddeld uit op circa 650 euro (met een range van 300 tot 1.500 euro). Dat is gemiddeld aanmerkelijk lager dan de kosten van het geschiktheidsonderzoek in het po en vo. Alle mbo-instellingen melden dat de kosten van het onderzoek, ongeacht de uitslag, voor rekening zijn van de instelling en niet de deelnemer.

Gemiddelde kosten scholingstraject

Bij de bevraagde lerarenopleidingen kost een PDG-traject gemiddeld ongeveer 7.000 euro. Daarbij is er vaak een groepsprijs voor het incompany opleiden van een groep PDG'ers. Of daar nu tien of elf personen aan deelnemen, maakt voor de prijs niet uit. De bevraagde mbo-instellingen melden dat een extern ingekocht scholingstraject meestal 6.500 euro kost, met als laagst genoemd bedrag 6.000 euro en als hoogst genoemd bedrag 8.000 euro. Gemiddeld komt de opgegeven prijs uit op 6.800 euro. Een van de bevraagde mbo-instellingen verzorgt het onderwijs en de begeleiding zelf, in samenwerking met een hogeschool die het eindassessment borgt. Per saldo komt die aanpak ongeveer op dezelfde (iets minder) *totale* kosten per traject uit, in vergelijking met de inkoop van een begeleidingstraject. De belangrijkste overweging bij deze mbo-instelling is dan ook niet om kosten te besparen, maar om de opleiding en de kwaliteit daarvan in eigen hand te houden en zo beter te kunnen borgen.

Maatwerkprijzen en kortere trajecten

Als een kandidaat sneller door het traject kan, kan de prijs voor een individuele deelnemer zakken naar ongeveer 5.000 euro. Een wezenlijk lagere trajectprijs als gevolg van maatwerk en vrijstellingen komt weinig voor in het mbo. Er wordt weliswaar vrij veel melding gemaakt dat er prijsverschillen zijn, maar de vanuit de mbo-instellingen aangegeven marges zijn relatief smal. Het prijsverschil tussen een snel (goedkoop) en duur traject is meestal maar hooguit 1.000-1.500 euro. Dat komt doordat de instroom in de PDG-trajecten hoofdzakelijk bestaat uit vakmensen uit de praktijk die de vakinhoud beheersen, maar op pedagogisch-didactisch gebied bijna altijd het hele programma nodig hebben. Een vanuit de opleidingen genoemde uitzondering betreft mensen met een pabo-diploma voor wie een korter traject kan volstaan.

Uitloop van de opleiding en gemiddelde kosten van verlenging

Alle zij-instromers worden voorafgaand aan het scholingstraject beoordeeld op hun mogelijkheid om het scholingstraject binnen twee jaar te voltooien. Verlenging van de opleiding is soms toch nodig om uiteenlopende (privé) redenen. De bevraagde lerarenopleidingen melden bij het verlengen van een scholingstraject uiteenlopende kosten. Soms, bij een los gevolgd traject, is er een factuur (tot maximaal 2.500 euro per deelnemer). Als er groepsgewijs (in-company) wordt opgeleid, is er vaak een groepsprijs en kan een vertrager zonder directe kosten worden bijgevoegd bij een later startende groep. De bevraging van de mbo-instellingen levert op dit punt een wisselend beeld op. Ongeveer de helft stelt dat een verlenging van een traject heel weinig of (bijna) nooit voorkomt. De andere bevraagde mbo-instellingen melden dat dit bij tien - vijfentwintig procent voorkomt en bij enkele instellingen vaker optreedt. De opgegeven extra kosten variëren van nul tot (in uitzonderingsgevallen) 3.500 euro. De zij-instromers zelf melden in ongeveer vijftien procent van de gevallen dat er een aanmerkelijke uitloop is (dat wil zeggen: het traject duurt langer dan 24 maanden). Als we rekening houden met de frequentie van verlengingen bij scholen en de gemiddelde kosten daarvan, kan worden geschat dat de verlengingen

gemiddeld per traject gezien weinig toevoegen (in de orde van grootte van 100 tot enkele honderden euro's) aan de gemiddelde opleidingskosten. Dit wisselt nogal per instelling; bij sommige instellingen melden vrijwel alle bevraagde PDG'ers dat ze het in 18 maanden redden, bij enkele andere instellingen lijkt een langere trajectduur gewoner.

4.2.3 Bovenformatieve aanstellingen, betaald studieverlof en werkelijke studietijd

Bovenformatieve aanstellingen

Een kostenpost in het mbo kan ontstaan door het bovenformatief aanstellen van PDG'ers. Dat wil zeggen dat een PDG'er (deels) niet zelfstandig lesgeeft, maar onder supervisie of als assistent van een ervaren docent. Dit komt in het mbo maar sporadisch voor; minder dan één op de tien bevraagde PDG'ers meldt een (tijdelijke) situatie van bovenformatieve inzet en degenen die het wel melden, melden vaak een korte en/of beperkte mate van bovenformatieve aanstelling. Gemiddeld is dit voor alle PDG-trajecten te ramen op ongeveer twintig uur per traject, ofwel om circa 700 euro per traject. Maar bij de meeste PDG'ers is dit geen kostenpost. In doorsnee zetten we deze kostenpost daarom op nul.

Betaald studieverlof

Alle bevraagde mbo-instellingen geven de landelijk afgesproken dag studieverlof per week aan PDG'ers. Het betaalde studieverlof geldt voor het hele studietraject. Het door PDG'ers zelf opgegeven studieverlof komt vaak neer op acht uur per week en soms iets minder (gemiddeld circa 7,5 uur/week), waarschijnlijk naar rato van de aanstelling. Uitgaande van bruto werkgeverslasten voor een zij-instromer en een trajectduur van 18 maanden, liggen de totale lasten voor schoolbesturen gemiddeld op circa 20.500 euro voor de gehele trajectduur.

Feitelijke studietijd

De feitelijke tijd die PDG'ers in het mbo in hun PDG-traject steken, is gemiddeld elf uren per week. De range is hier erg breed, tussen de twee en vierentwintig uur per week. Dit impliceert dat de gemiddelde PDG'er ongeveer 3,5 uur per week eigen tijd in zijn/haar PDG-traject steekt. Als we dat kapitaliseren aan de hand van het geschatte netto uurloon van een PDG'er, komt dit neer op in totaal ongeveer 5.500 euro voor het hele traject als benadering van de investering die de PDG'er zelf doet.

4.2.4 Overige studiekosten: studiematerialen en reiskosten

Deelnemers maken in het algemeen kosten voor studiematerialen en vaak ook voor de reis van en naar de opleiding. Uit de enquêteresultaten blijkt dat in het mbo de kosten van studiematerialen vaak geheel of grotendeels voor rekening komen van de school. Reiskosten zijn vaker deels of geheel voor rekening van de deelnemer. De gemiddelde verdeling van de kosten over school en zij-instromer is weergegeven in het onderstaande overzicht.

Tabel 9: Overige studiekosten in het mbo in euro's (afgerond)

	Totaal	Kosten school	Kosten PDG'er
Studiematerialen	180	140	40
Reiskosten	400	250	150
Totaal per traject	*580*	*390*	*190*

4.2.5 Kosten van een lagere aanstelling dan eigenlijk gewenst

Een PDG-traject wordt algemeen als zwaar aangemerkt, vanwege de combinatie van studie en een nieuwe baan. De deelnemers krijgen vaak studieverlof, maar steken daarnaast ook eigen tijd in de opleiding. Aan de deelnemers is gevraagd of zij, vanwege de zwaarte van het traject, bewust een andere aanstellingsomvang hebben afgesproken voor de duur van het traject dan zij zonder het

scholingstraject hadden willen afspreken. Indien er sprake is van een kleinere aanstelling dan een deelnemer eigenlijk had gewenst, is dit mogelijk een inkomstenderving voor de deelnemer.

Uit de resultaten blijkt dat ongeveer één op de vijf PDG'ers aangeeft dat ze vanwege het scholingstraject een kleinere aanstelling hebben afgesproken dan ze zonder het traject hadden willen afspreken. Dat gaat meestal om één dag per week. Uit een nadere analyse blijkt niet dat deze PDG'ers gemiddeld meer tijd in hun studie steken dan de andere PDG'ers. Anderzijds melden sommige deelnemers dat zij juist een grotere aanstelling hebben afgesproken, waarbij net als in het po de dag studieverlof die een deelnemer doorgaans krijgt, een rol kan spelen. Het gaat hierbij wel maar om circa vijf procent van de respondenten.

In dit onderzoek is ook benoemd dat een deel van de deelnemers het salaris als een drempel ervaart bij de overstap naar het onderwijs. Een eventuele salarisachteruitgang is echter niet als een kostenpost voor een PDG'er aangemerkt, omdat het salaris onderdeel is van de bredere overwegingen bij PDG'ers die per saldo in het voordeel van werken in het onderwijs uitvallen. Er kunnen daarbij ook andere, juist gunstigere arbeidsvoorwaarden zijn na de overstap naar het onderwijs.

4.2.6 Begeleidingskosten

Een belangrijke kostenpost komt voort uit de kosten van begeleiding van PDG'ers binnen de mbo-instellingen. Als kosten zijn meegenomen:

- de uren die begeleiders en coaches steken in de begeleiding van een PDG'er;
- de overlegtijd binnen de school met bijvoorbeeld een leidinggevende over het traject. De interne overleguren die begeleiders opgeven zijn verdubbeld omdat een overleg een interne partner vergt die logischerwijze net zoveel tijd in het overleg steekt;
- de overlegtijd over het PDG-traject met de lerarenopleiding.

De begeleiders melden dat zij gemiddeld twee uur per week aan een PDG-traject spenderen, waarvan anderhalf uur begeleiding en een half uur intern en extern overleg over het traject. In totaal melden begeleiders gemiddeld ongeveer tachtig uur begeleidingstijd in een volledig PDG-traject te steken. Het beeld bij de PDG'ers in het mbo stemt daarmee overeen. De PDG'ers melden gemiddeld drie uur per week begeleiding te krijgen, gelijk verdeeld over anderhalf uur van de dagelijks begeleider en anderhalf uur van overige begeleiders en coaches. Voor de kostenberekening gaan we uit van in totaal vier uur per week per traject (inclusief overleguren). Op basis van de bruto werkgeverslasten voor een ervaren docent in het mbo komt dat neer op in totaal 15.600 euro per traject (10.400 euro per jaar).

Compensatie voor begeleiders

De meeste begeleiders vinden dat ze voldoende worden gecompenseerd door hun werkgever voor de in het traject gestoken uren. Ongeveer één op de vijf begeleiders vindt van niet en meldt dat hij/zij in doorsnee ongeveer vijftig uur eigen tijd in een traject steekt. Gemiddeld voor elke begeleider is dat bij benadering tien uur, wat aan de hand van het gemiddelde netto uurloon is te kapitaliseren tot 300 euro per begeleider.

4.2.7 Kosten van training van docentbegeleiders

Begeleiders van PDG'ers krijgen blijkens de opgave van de bevraagde mbo-instellingen vrij vaak een toegesneden training voor de begeleiding van PDG'ers. Ongeveer de helft van de instellingen geeft aan dat er altijd een toegesneden training plaatsvindt en bij de andere helft is dat ofwel soms ofwel niet. Als er een training is, zijn de kosten daarvan gemiddeld ongeveer 600 euro per deelnemer. Doordat in het mbo de kosten van deze training vaak worden verspreid over meerdere PDG'ers die de betreffende

docent in de loop der tijd begeleidt en doordat niet alle begeleiders zo'n training krijgen, zijn de gemiddeld kosten hiervan per PDG-traject te schatten op hooguit 100 euro per traject. Ook is er een samenhang met Samen Opleiden & Professionaliseren en de scholing in dat kader van werkplek-begeleiders en schoolopleiders. Voor zover die ingezet worden voor de begeleiding van PDG'ers, zijn die reeds geschoold en levert dit geen extra scholingskosten op voor de betreffende instelling.

4.2.8 Administratieve lasten

De PDG-trajecten zijn subsidiabel, maar daar tegenover staat een aanvraag- en afhandelingslast. De bevraagde mbo-instellingen geven op dat een aanvraag en afhandeling van een subsidie gemiddeld vijf uur kost, met een brede range van één tot tien uur. Verlenging van een traject dat langer dan 18 maanden vergt, vraagt opnieuw om administratieve handelingen. De bevraagde mbo-instellingen zijn, zoals al gezegd, verdeeld over hoe vaak een verlenging nodig is. Ongeveer de helft stelt dat dit heel weinig of bijna nooit voorkomt. De andere vijf bevraagde mbo-instellingen melden dat dit bij tien tot vijfentwintig procent en het geval is en bij twee instellingen is dit vaker dan in een kwart van de gevallen zo. Gemiddeld vergt dit bij de bevraagde scholen zo'n vier uur extra administratie. Als we verdisconteren hoe vaak verlengingen nodig zijn, dan is te berekenen dat de verlengingen gemiddeld per traject minder dan één uur aan administratielasten toevoegen. Tezamen zijn de administratieve lasten per PDG-traject daarmee te ramen op gemiddeld (ruim) vijf uren. Uitgaande van bruto werkgeverslasten van dertig euro per uur, zijn de totale kosten te ramen op gemiddeld 150 euro per traject.

4.2.9 Overzicht: gemiddelde totale kosten per PDG-traject en dekking

Tabel 10 maakt inzichtelijk wat de gemiddelde kosten van een PDG-traject voor een mbo-instelling zijn:

Tabel 10: Gemiddelde kosten en range voor scholen in het mbo (afgerond in euro's)

Post	Gemiddelde kosten	Laagste	Hoogste
Voortraject/oriëntatie	variabel, sterk situatie gebonden		
Afgifte geschiktheidsverklaring	600	300	1.500
Scholingstraject	7.000	6.000	8.000
Maatwerk scholing	sterk situatie gebonden		
Overige studiekosten	390	sterk situatie gebonden	
Begeleidingstijd	15.600	sterk situatie gebonden	
Studieverlof/bovenformatief	20.500	naar rato aanstelling, relatief uniform	
Training begeleiders	100	sterk situatie gebonden	
Administratieve lasten	150	30	300
Totale kosten hele traject	*ca. 44.000*	*(relatief uniform)*	

Sommige begeleiders en met name de PDG'ers zelf investeren daarbij zelf ook uren in het traject en sommige PDG'ers maken kosten voor studiemiddelen en reiskosten. Die uren en kosten variëren sterk tussen individuele betrokkenen. De geïnterviewde lerarenopleidingen melden dat de tarieven voor een scholingstraject kostendekkend zijn, zodat daar de netto kosten nul zijn.

Additionele kosten PDG-trajecten in vergelijking tot andere leraren (in opleiding)
Het bovenstaande betreft alle kosten die instellingen in absolute zin bij benadering hebben als gevolg van een PDG-traject. Hierbij kan nog rekening worden gehouden met reguliere kosten zoals voor scholing en begeleiding die instellingen hebben voor *al* hun (aankomende) leraren. Als we daarmee rekening houden, ontstaat bij benadering een beeld welke kosten extra (additioneel) zijn voor scholen

vanwege een zij-instroomtraject. In het mbo zijn meerdere afspraken gemaakt die van belang zijn voor de PDG-trajecten:

- Conform de Cao mbo heeft een docent jaarlijks recht op 59 uren voor professionalisering (bij een normbetrekking). Per onderwijsteam zijn er aanvullend uren voor professionalisering (107 uur per fte), op basis van een scholingsplan van het team.
- In de cao mbo is voorts geregeld dat startende docenten in de eerste twee jaar van de arbeidsovereenkomst recht hebben op 6,25% van de normjaartaak (exclusief de 59 uur professionalisering en dus 100 uur bij een normbetrekking) voor tijd ten behoeve van inwerkactiviteiten. De invulling hiervan gaat in overleg tussen werknemer en werkgever. Deze uren kunnen ingezet worden voor lestakenreductie, waarbij de starter zelfstandig lesgeeft en een mindering krijgt op de inzetbare tijd voor lessen en er meer voorbereidingstijd is. Dit is wat anders dan een bovenformatieve aanstelling waarbij de starter niet zelfstandig lesgeeft, wat in het mbo weinig voorkomt bij zij-instromers.
- Zoals gemeld is er een Landelijk Raamwerk PDG met afspraken over studieverlof en begeleiding voor PDG-deelnemers.

Als we met de bovenstaande afspraken en omstandigheden rekening houden, dan is het navolgende op te merken. De kosten van het geschiktheidsonderzoek, het scholingstraject, de overige studiekosten en de administratieve lasten zijn – net als in het po en vo - uniek voor het PDG-traject. Voor de andere posten geldt het volgende:

- De begeleiding van PDG'ers valt in principe – net als in het po en vo - binnen de reguliere begeleidingstaken van mbo-instellingen voor aankomend docenten. De bevraagde begeleiders in het mbo vinden wel – net als in het po en vo - dat de PDG'ers vergeleken met studenten van een reguliere lerarenopleiding gemiddeld (iets) meer begeleiding nodig hebben. Per saldo hebben instellingen daarom - net als in het po en vo - additionele kosten, in vergelijking met andere leraren in opleiding, vanwege de begeleiding van zij-instromers. Wat die additionele kosten exact zijn, is evenals in het po en vo, op grond van dit onderzoek niet goed te ramen, maar deze liggen in elk geval lager dan geraamde gemiddelde begeleidingskosten van ruim 15.000 euro voor een compleet traject.
- Het studieverlof voor PDG'ers overlapt deels met de Cao-bepaling dat er jaarlijks 59 uur deskundigheidsbevordering is voor elke mbo-docent. Opnieuw geldt dat – net als in het po en vo – dit niet zo maar tegen elkaar kan worden weggestreept, omdat het studieverlof voor PDG'ers naast hun normtaak wordt gegeven, terwijl met de deskundigheidsbevordering op grond van de cao al in de normjaartaak van docenten rekening wordt gehouden.
- De training van begeleiders - geraamd op 100 euro per traject – valt weg in de reguliere professionaliseringsmiddelen van een mbo-instelling.
- In het mbo vinden de bevraagde begeleiders, anders dan hun collega's in het po en vo, dat als het traject is afgerond PDG'ers gemiddeld gezien wat minder begeleiding en nascholing nodig hebben dan andere bevoegde, startende docenten in het mbo. De verschillen zijn echter klein.
- De overgrote meerderheid van de bevraagde PDG'ers meldt waarschijnlijk of zeker in het onderwijs te willen blijven werken, zodat verliezen vanwege desinvesteringen na afronding van het traject waarschijnlijk beperkt zijn. Waarschijnlijk zijn deze verliezen lager dan bij beginnende docenten die afkomstig zijn van een reguliere lerarenopleiding en die soms binnen enkele jaren het onderwijs weer verlaten[23].

Op grond van het bovenstaande is te concluderen dat de additionele kosten van een PDG-traject ten opzichte van andere opleidingstrajecten voor aankomende leraren, lager liggen dan de geraamde

23 Vos, de K., Fontein, P. & Vrielink, S. (2021). Loopbaanmonitor onderwijs 2021.

gemiddelde totale kosten voor een compleet traject. Hoeveel lager is op grond van dit onderzoek echter niet goed te zeggen.

Dekking van de kosten van PDG-trajecten

Het bovenstaande leidt tot de conclusie dat een gemiddeld PDG-traject voor een mbo-bestuur ongeveer 44.000 euro aan totale kosten geeft. Daarvan wordt 20.000 euro afgedekt door de subsidie voor een PDG-traject. Voor het mbo is hiervoor vastgesteld dat de kosten van PDG-trajecten relatief weinig variëren tussen instellingen. In het mbo geven dan ook vrijwel alle bevraagde instellingen aan dat de subsidie niet voldoende is om alle kosten van de PDG-trajecten te dekken. Aanvulling vanuit de verkregen lumpsum bekostiging is daarbij de gebruikelijke oplossing. Één instelling meldt middelen vanuit de RAP-regeling te gebruiken.

4.3 Verschillen tussen instellingen en deelnemers

De mix van de kostenposten kan voor verschillende mbo-instellingen en voor verschillende deelnemers verschillend uitwerken. Dat is hieronder nader uitgewerkt.

4.3.1 Verschillen tussen mbo-instellingen

In het algemeen zijn de verschillen tussen instellingen in het mbo klein, mede vanwege het landelijke Raamwerk voor de invulling van PDG-trajecten. Tussen de bevraagde mbo-instellingen zijn in dit onderzoek dan ook geen grote, kenmerkende verschillen gevonden. Daarbij is met name nog gekeken naar het verschil tussen opleidingsscholen en andere scholen in de onderzoeksgroep. Bij negen mbo-instellingen is voldoende respons bij PDG'ers opgehaald om een vergelijking te maken tussen vier *opleidingsscholen* in die groep en vijf instellingen in die groep zonder erkenning als opleidingsschool. Enerzijds vallen daarbij de overeenkomsten op. De PDG'ers zijn in beide groepen:

- ongeveer even oud (gemiddeld 41-42 jaar);
- hebben een zelfde gemiddelde aanstellingsomvang (83%);
- doen gemiddeld net zo lang over het traject (21 maanden);
- besteden gemiddeld net zo veel tijd per week aan de studie (12 uur) en;
- hebben ongeveer net zoveel studieverlof.

Het belangrijkste gevonden verschil tussen de vier opleidingsscholen en de andere instellingen, is dat de PDG'ers bij de opleidingsscholen melden wat meer begeleidingstijd per week te hebben dan de PDG'ers bij de andere instellingen (3 uur versus 2 ¼ uur per week). Opvallend is daarbij dat bij drie van de vier opleidingsscholen ook juist relatief vaak wordt gemeld dat de begeleiding te weinig is. Bij de door begeleiders gerapporteerde begeleidingstijd zien we geen duidelijk verschil tussen opleidingsscholen en andere scholen.

Zoals gezegd voert een van de bevraagde mbo-instellingen het PDG-traject geheel intern, in eigen beheer uit. Die aanpak leidt bij een vergelijking op alle kostenposten niet tot een wezenlijk ander kostenplaatje, in vergelijking met de aanbesteding van het PDG-traject bij een hogeschool. Er is daarbij onder meer sprake van een uitruil van externe scholingskosten versus interne begeleidingsuren die per saldo ongeveer neutraal uitpakt. Motivatie van deze instelling om het zo aan te pakken is dan niet een kostenbesparing maar de wens om grip te houden op de opzet, de inhoud en de kwaliteit van het traject.

4.3.2 Verschillen tussen PDG'ers

De bevraagde PDG'ers in dit onderzoek zijn gemiddeld 42 jaar en ongeveer de helft beschikte al over ervaring op educatief terrein of in het onderwijs. Het startsalaris is gemiddeld ongeveer 3.900-4.000 euro bruto per maand bij een voltijds aanstelling (in doorsnee schaal LB mbo, trede 8-9). De aanstellingsomvang is gemiddeld iets meer dan tachtig procent. De vooropleiding van de respondenten spoort goed met de landelijke cijfers over alle PDG-deelnemers: van de respondenten heeft iets meer dan een kwart een mbo-vooropleiding en driekwart een ho-vooropleiding (meestal hbo, soms (9x) wo). Van de 83 respondenten met een hbo-diploma betrof dat bij bijna de helft een inhoudelijk verwante opleiding en soms een onderwijs gerelateerde opleiding (7x) of een lerarenopleiding (5x). De overige respondenten met een hbo-diploma gaven een 'andere' opleiding op, dat wil zeggen noch inhoudelijk verwant, noch onderwijs gerelateerd. Omdat in een PDG-traject hoge eisen worden gesteld aan de vakinhoudelijke kennis, is aannemelijk dat deze PDG'ers hun vakinhoudelijke kennis hebben opgedaan in hun loopbaan na het afronden van de hbo-opleiding. Driekwart van de deelnemers verzorgt een praktijkvak. Bij de avo-vakken gaat het elf maal om Nederlands of rekenen en meestal (17x) een ander vak. De bevraagde PDG'ers verwachten gemiddeld 21 maanden over het traject te doen. Ongeveer de helft van de respondenten deed meer dan 18 maanden over het traject of verwacht dat te doen; meestal zit dat in de range van 20-24 maanden. Daarbij is zoals al aangegeven de studietijd per week gemiddeld elf uur. Qua domein (waarbij respondenten in meerdere domein actief kunnen zijn) is vooral Zorg & Welzijn (38 respondenten) goed vertegenwoordigd, op afstand gevolgd door Economie en administratie (15x), Techniek en procesindustrie (14x), Bouw en infra (13x), Media en vormgeving (11x) en Handel en ondernemerschap (10x). De overige domeinen zijn samen nog eens 37x genoemd.

Kandidaten zonder en met ervaring in educatie en onderwijs

In het PDG-traject wordt vooral aandacht besteed aan de generieke leraarvaardigheden (pedagogisch-didactisch). Aannemelijk is dan dat kandidaten met ervaring op educatief terrein of met onderwijs verzorgen, een voorsprong hebben op andere kandidaten. Uit de resultaten blijkt echter dat de groep met educatieve of onderwijservaring net zo veel tijd besteedt aan de studie als de anderen. Ook hebben ze net zo veel begeleidingstijd als andere kandidaten. Ten slotte vinden ze net zo vaak als de andere deelnemers (1 op 3) dat ze te weinig begeleiding krijgen. Er zijn hiermee geen vermeldenswaardige verschillen te zien tussen deze groepen deelnemers. Zoals gezegd heeft ongeveer een kwart van de respondenten een mbo-vooropleiding en driekwart een ho-vooropleiding (meestal hbo). De deelnemers met een mbo-opleiding geven meestal een praktijkvak. Zij verwachten ietsje langer over het traject te doen dan de deelnemers met een ho-vooropleiding, maar het verschil is gering. Ook bij de studietijd per week zien we een klein verschil en geven de mbo'ers gemiddeld een uurtje extra per week op. Ten slotte hebben we gekeken naar de begeleidingstijd die de PDG'ers opgeven. Daarin is er geen verschil zichtbaar tussen de mbo'ers en de ho-opgeleiden. Ook het aandeel personen (ongeveer 1 op 3) dat vindt dat er onvoldoende begeleiding was, verschilt weinig tussen de groep mbo en ho. Wel valt op dat binnen de groep met een ho-vooropleiding, die vindt dat er te weinig begeleiding is, er zowel heel weinig/geen als (boven)gemiddelde begeleiding wordt gemeld. Bij de mbo-opgeleiden daarentegen bestaat de groep die de begeleiding onvoldoende vindt, enkel uit PDG'ers die melden heel weinig of geen begeleiding te krijgen (0 tot 0,5 uur per week). Anders gezegd: de bevraagde mbo'ers die meer dan 0,5 uur per week begeleiding krijgen, vinden allemaal dat ze voldoende worden begeleid.

Verschillen tussen deelnemers naar domein

Ten slotte zijn de PDG'ers in de verschillende domeinen vergeleken op verwachte scholingsduur, studietijd per week en begeleidingstijd. Daartoe zijn de volgende (samengenomen) domeinen vergeleken: Zorg & Welzijn (38 respondenten), Economie en administratie en Handel en ondernemerschap (25 respondenten), Techniek en procesindustrie en Bouw en infra (27 respondenten) en overige domeinen (48 respondenten). Uit die vergelijking blijken geen opmerkelijke verschillen; verschillen binnen domeinen zijn veel groter dan tussen domeinen.

4.4 Drempels bij opleidingen, scholen en deelnemers

Drempels bij de lerarenopleidingen

De bevraagde lerarenopleidingen zien meestal weinig (financiële) belemmeringen om PDG-trajecten aan te bieden. De PDG-trajecten vallen onder het contractonderwijs. Instellingen kunnen daarbij zelf een tarief bepalen. Bij de geïnterviewde instellingen is zichtbaar dat de tarieven voor een PDG-traject elkaar heel weinig ontlopen en volgens geïnterviewden kostendekkend zijn.

Drempels bij de scholen

Ongeveer de helft van bevraagde mbo-instellingen ervaart geen belemmeringen bij de PDG-trajecten. De andere helft noemt vooral belemmeringen die samenhangen met de hoge kosten van zij-instroom in vergelijking tot de subsidie.

Drempels bij deelnemers

De PDG'ers zelf melden maar mondjesmaat (1 op de 6) dat zij (financiële) belemmeringen ervaren bij het PDG-traject. De vaakst genoemde belemmering (maar slechts genoemd door minder dan 10% van de respondenten), betreft het relatief lage (start)salaris. Daarnaast noemt nog een handvol respondenten dat de combinatie van werk en studie zwaar is. Andere opmerkingen zijn incidenteel gemaakt. Uit de enquête blijkt voorts – zoals al aangegeven - dat ongeveer drie op de tien deelnemers in het mbo vinden dat ze niet voldoende worden begeleid. Dat aandeel is vergelijkbaar met de resultaten in het po en vo. De geïnterviewde lerarenopleidingen stellen in het algemeen dat het PDG-traject een relatief aantrekkelijk traject is voor deelnemers (en instellingen), in vergelijking met andere routes naar het leraarberoep. Dit komt volgens geïnterviewden met name doordat het PDG-traject groepsgewijs kan worden gevolgd, op maat is gesneden van het mbo, relatief kort duurt (en als ingekocht scholingstraject ook goedkoper is voor een instelling) en sterk focust op de generieke, studentgerichte competenties.

Wensen / opmerkingen

Er zijn bij het PDG-traject geen zwaarwegende wensen en verbeterpunten aangetroffen.

4.5 Conclusies PDG-trajecten in het mbo

Het PDG-traject wordt in het algemeen gezien als een aantrekkelijk traject voor deelnemers en scholen. De totale kosten van een PDG-traject vertonen in het mbo minder variatie tussen instellingen dan in het po en vo; dat komt met name doordat in het mbo de landelijke afspraken over de opzet van een PDG-traject in gelijke mate lijken door te werken naar alle instellingen, waardoor kosten van studieverlof en dergelijke vergelijkbaar zijn voor verschillende instellingen. Ook tussen verschillende groepen deelnemers zijn qua scholingsduur, studietijd en begeleidingstijd relatief weinig verschillen aangetroffen. Kandidaten doen, ongeacht hun ervaring en vooropleiding, ongeveer net zo lang over het traject en besteden wekelijks ook ongeveer net zo veel tijd aan de studie. De totale kosten van een PDG-traject zijn in doorsnee te ramen op circa 44.500 euro. Een deel van de mbo-instellingen noemt als drempel de kosten van een PDG-traject.

5 Samenvatting en conclusies

In dit onderzoek is in opdracht van het ministerie van OCW gekeken naar de totale kosten van zij-instroom in het beroep van leraar in het po, vo en mbo. Omdat bij veel scholen en besturen het aantal zij-instromers beperkt is (met soms maar een of enkele zij-instromers), is het totale aantal respondenten in dit onderzoek ook begrensd. Met name in het vo is de respons beperkt onder begeleiders en zij-instromers. De resultaten geven om die reden waarschijnlijk wel een goed beeld van de spreiding in kosten, maar genoemde bedragen zijn een benadering van de werkelijkheid.

Aan de hand van de voorgelegde onderzoeksvragen geven we in dit hoofdstuk een samenvatting van de bevindingen.

Uit welke kostenposten bestaan de kosten van zij-instroom?
Bij de kostenramingen zijn de volgende kosten betrokken:

- kosten oriëntatie/voortraject, voorafgaand aan het geschiktheidsonderzoek;
- kosten geschiktheidsonderzoek/geschiktheidsassessment;
- kosten scholingstraject;
- kosten afsluitend bekwaamheidsonderzoek;
- begeleidingskosten binnen scholen;
- overige overleguren binnen scholen;
- kosten betaald studieverlof;
- kosten bovenformatieve inzet;
- kosten opleiden van begeleiders van leraren;
- kosten studiematerialen en overige studiekosten, zoals reiskosten;
- administratieve kosten subsidieaanvraag.

Wat zijn de gemiddelde totale kosten van een Zib-traject per sector?
De sectoren po en vo zijn redelijk goed vergelijkbaar qua kosten van zij-instroom. Een belangrijk verschil is vooral dat in het po vaker dan in het vo de zij-instromer betaald studieverlof heeft en/of een (tijdelijk) bovenformatieve aanstelling. Daardoor zijn de gemiddelde zij-instroomkosten in het po hoger dan in het vo, maar kunnen scholen in het vo in individuele gevallen wel net zoveel kosten hebben aan een zij-instroomtraject als in het po. Doordat betaald studieverlof en een bovenformatieve aanstelling relatief kostbare zaken zijn en deze heel wisselend worden toegekend, zijn in de beide sectoren de kostenverschillen tussen deelnemers en tussen scholen groot.
Kosten van zij-instroomtrajecten bedragen in het po concreet in totaal gemiddeld ongeveer 60.000 euro per traject, met een minimum van ongeveer 29.000 euro en een maximum van meer dan 73.000 euro (uitzonderingen waarvoor heel korte trajecten kunnen volstaan buiten beschouwing gelaten).
In het vo zijn totale kosten gemiddeld ongeveer 29.000 euro voor een eerstegraads traject en 36.000 euro voor een tweedegraads traject, met een minimum van respectievelijk ongeveer 21.000 en 26.000 euro en een maximum van (meer dan) 65.000 tot 69.000 euro (uitzonderingen waarvoor heel korte trajecten kunnen volstaan opnieuw buiten beschouwing gelaten).
In het mbo vertonen de totale kosten van een PDG-traject minder variatie tussen instellingen en tussen deelnemers dan in het po en vo. Dat komt met name doordat er landelijke afspraken zijn over de opzet van een PDG-traject waardoor kosten van studieverlof en dergelijke vergelijkbaar zijn voor verschillende instellingen. Tussen verschillende groepen deelnemers zijn qua scholingsduur, studietijd en begeleidingstijd relatief weinig verschillen aangetroffen. De totale kosten van een zij-instroomtraject zijn in het mbo in doorsnee te ramen op circa 44.00 euro.

Wie dragen de onderscheiden kostenposten?
Uit dit onderzoek blijkt dat het bestuur van de school of instelling het overgrote deel van de kosten van zij-instroom draagt. De begeleiders binnen scholen van zij-instromers krijgen hun uren meestal voldoende gecompenseerd door hun schoolbestuur. Een minderheid meldt eigen tijd in de begeleiding van een zij-instromer te steken. De zij-instromers zelf hebben vaak reiskosten en soms kosten voor studiematerialen als die niet (volledig) worden vergoed door hun werkgever. Voorts steken de meeste zij-instromers in het po, vo en mbo veel eigen uren (naast het studieverlof en het werk) in het scholingstraject en ook vaak in het oriënterend traject. Ten slotte is zichtbaar dat een deel van de zij-instromers bewust een kleinere aanstelling afspreekt, om voldoende tijd voor de scholing te hebben. Per saldo kan gesteld worden dat een zij-instroomtraject om diverse redenen een aantrekkelijk traject voor een aankomend leraar kan zijn, maar dat men daar ook zelf in moet investeren.
De netto kosten bij de lerarenopleidingen zijn nul; zij melden meestal dat de tarieven voor het geschiktheidsonderzoek en het scholingstraject bij benadering kostendekkend zijn. Daarbij geven de meeste opleidingen aan dat zij de zij-instroomtrajecten vaak nog maar kort uitvoeren; pas vanaf ongeveer 2015 is de belangstelling hiervoor beduidend gegroeid. Mede vanwege deze korte ervaring is er bij veel opleidingen een onzekerheid of wel alle kosten reëel worden meegerekend. Ook is gemeld dat meer maatwerk en begeleiding mogelijk kunnen leiden tot kostenstijgingen.

Uit welke middelen dekken betrokken actoren de verschillende kostenposten?
De subsidie is in de meeste gevallen niet toereikend voor alle kosten bij een schoolbestuur. Gebruikelijk is een aanvulling vanuit de lumpsum middelen. Ook wordt wel aanvullend gebruik gemaakt van andere voorzieningen zoals de RAP-regeling.

Hoe variëren kosten in verschillende Zib-trajecten?
Zoals gezegd is de variatie in kosten in het algemeen groot in het po en vo, met name vanwege verschillen in de omgang met studieverlof en bovenformatieve inzet. In het mbo variëren de totale kosten van een PDG-traject minder tussen instellingen en tussen deelnemers dan in het po en vo.

Verschillen naar kenmerken van schoolbesturen zijn lastig aan te geven, mede doordat de verschillen binnen schoolbesturen vaak net zo groot zijn als tussen schoolbesturen. Uit dit onderzoek blijkt dan ook dat bij de meeste besturen er wel mogelijkheden zijn voor studieverlof en een bovenformatieve inzet, maar dat dit vaak op individuele basis wordt toegekend. Wel lijkt het er op dat bij sommige besturen in het po en vo heel vaak studieverlof wordt toegekend en bij sommige andere besturen heel weinig. De onderzoekbasis is op dit punt echter te smal om nadere uitspraken te doen over de kenmerken van schoolbesturen in deze beide groepen.

Bij deelnemers zijn de volgende verschillen nog vermeldenswaardig. In het po zijn de individuele verschillen groot wat betreft de opleidingsduur, studietijd per week, begeleidingstijd en dergelijke. De groepen zij-instromers met en zonder ervaring of opleiding in educatie en onderwijs blijken ongeveer net zo veel tijd per week te besteden aan de studie. De groep met ervaring of een opleiding in educatie doet gemiddeld wel wat korter over het scholingstraject dan de anderen, maar niet wezenlijk korter dan de twee jaar die de scholing mag duren. Ook melden deze zij-instromers duidelijk minder begeleidingstijd per week dan de anderen en – in mindere mate – ook minder begeleidingsuren. De oordelen in de beide groepen of de begeleiding voldoende is, verschillen niet; overall vindt één op de drie van de bevraagde zij-instromers in het po dat men te weinig begeleiding krijgen. Voorts is nog gekeken naar de verschillen naar vooropleiding (wo of hbo). Het belangrijkste verschil lijkt dan te zijn dat de wo'ers minder studietijd en minder begeleiding per week melden. Op de andere aspecten zijn er geen verschillen.

De aantallen zij-instromers in het vo in dit onderzoek zijn klein, waardoor uitspraken over verschillen tussen groepen zij-instromers lastig zijn. Wel is te zeggen dat de verschillen tussen afzonderlijke zij-instromers wat betreft de studietijd per week, het studieverlof, bovenformatieve aanstelling en de begeleidingstijd ook hier groot zijn. Ook valt op dat de bevraagde kleine groep deelnemers aan een eerstegraads traject gemiddeld aanmerkelijk langer over het traject doet dan de groep tweedegraads kandidaten. Wel besteden de eerstegraads kandidaten gemiddeld wat minder uren per week aan de studie. In begeleidingstijd per week is geen verschil te zien. De voorzichtige conclusie kan hiermee zijn dat scholen, los van de prijs van het scholingstraject, aan de eerste- en tweedegraads zij-instromers ongeveer evenveel kosten hebben.

In het mbo is ten eerste nader gekeken naar kandidaten zonder en met ervaring in educatie en onderwijs. Aannemelijk is dat kandidaten met al ervaring op educatief terrein een voorsprong hebben op andere kandidaten. Uit de resultaten blijkt echter dat de groep met ervaring net zo veel tijd besteedt aan de studie als de anderen en ook net zo veel begeleidingstijd heeft. En ten slotte vinden ze net zo vaak als de andere deelnemers (1 op 3) dat ze te weinig begeleiding krijgen. Er zijn hiermee geen vermeldenswaardige verschillen te zien tussen deze groepen deelnemers. Daarnaast is nog gekeken naar verschillen naar vooropleiding. De deelnemers met een mbo-opleiding verwachten ietsje langer over het traject te doen dan de anderen, maar het verschil is gering. Ook bij de studietijd per week is er een klein verschil met een uur extra per week voor de mbo'ers. Bij de begeleidingstijd is er geen verschil tussen de mbo- en de ho-opgeleiden en ook het aandeel (ongeveer 1 op 3) dat vindt dat er onvoldoende begeleiding was, verschilt weinig tussen de groep mbo en ho. Ten slotte zijn de PDG'ers in de verschillende domeinen nog vergeleken op verwachte scholingsduur, studietijd per week en begeleidingstijd. Uit die vergelijking blijken geen opmerkelijke verschillen; verschillen binnen domeinen zijn veel groter dan tussen domeinen.

Ervaren betrokkenen in de huidige opzet financiële drempels, en zo ja welke?
Bij de bevraagde zij-instromers in de drie sectoren zijn relatief weinig drempels aangetroffen. Vaakst genoemd is het lage startsalaris, maar ook dit is maar door een klein deel van de zij-instromers genoemd. Hierbij moet wel bedacht worden dat niet de groep is bevraagd die nièt gestart is als zij-instromer. Bij hen kunnen meer en zwaardere bedenkingen leven. De bevraagde lerarenopleidingen ervaren geen financiële drempels. De bevraagde scholen/besturen noemen vaak dat de kosten van een zij-instroomtraject een drempel zijn. Dat is voor de betrokken scholen/instellingen geen onoverkomelijke drempel, maar het kan wel een rem zetten – met name in het po en vo - op het aantal zij-instromers dat binnen een bestuur kan starten. Opnieuw geldt hierbij dat een beperking is dat in het po en vo niet de schoolbesturen zijn bevraagd die geen of amper aanvragen voor een zij-instroomsubsidie doen. In het mbo hebben alle instellingen ervaring met PDG-trajecten en gaat dat argument dus niet op.

Aanbevelingen
Aanbevelingen die voortvloeien uit dit onderzoek zijn de volgende:

1. Gelet op de grote variëteit in de faciliteiten voor studieverlof en bovenformatieve aanstellingen, is het aan te bevelen om de landelijke afspraken over de zij-instroom in het po en vo aan te vullen met richtlijnen hierover, zodat zij-instromers in het po en vo uitzicht hebben op vergelijkbare voorzieningen. De ruimte voor individueel maatwerk zou hierbij wel behouden moeten blijven. Met name bij de individuele behoefte aan een (tijdelijke) bovenformatieve inzet speelt maatwerk een rol.
2. De subsidiehoogte zou moeten worden aangepast aan een goed beeld van de (additionele) kosten in het po, vo en mbo die voortvloeien uit landelijke afspraken over zij-instroom. De additionele kosten van een zij-instroomtraject ten opzichte van het opleiden en begeleiden van andere (aankomende) leraren zijn niet heel duidelijk, mede vanwege onzekerheden omtrent de toepassing van

cao-bepalingen op zij-instromers in vergelijking tot de toepassing van faciliteiten voor de inductie, begeleiding, deskundigheidsbevordering en dergelijke voor andere (aankomend) leraren.

3. Inbedding van de zij-instroomtrajecten voor het po en het vo in de reguliere (deeltijd) lerarenopleidingen kan de start van het opleidingstraject van een zij-instromer bespoedigen, doordat kandidaten zich direct (ongeacht de uitslag van het geschiktheidsonderzoek) kunnen inschrijven op basis van de reguliere toelatingseisen. Als dat de huidige (soms lange) periode tussen het geschiktheidsonderzoek en de start van het scholingstraject kan verkorten, is dat vanuit kostenperspectief een goede optie.
4. Voor het mbo is er geen dringende aanleiding tot wijzigingen van de wijze van financiering van PDG-trajecten.

Bijlage 1: Overzicht van figuren en tabellen

Tabel 1: Aantal toegekende subsidieaanvragen zij-instroom 2015-2021 9
Tabel 2: Werkgeverskosten per uur naar functie/rol betrokkenen 14
Tabel 3: Kosten per uur naar functie/rol betrokkenen 14
Tabel 4: Responsoverzicht in po, vo en mbo 15
Tabel 5: Overige studiekosten in het po in euro's (afgerond) 23
Tabel 6: Gemiddelde kosten en range voor scholen in het po (afgerond in euro's) 25
Tabel 7: Overige studiekosten in het vo in euro's (afgerond) 37
Tabel 8: Gemiddelde kosten en range voor scholen in het vo (afgerond in euro's) 39
Tabel 9: Overige studiekosten in het mbo in euro's (afgerond) 46
Tabel 10: Gemiddelde kosten en range voor scholen in het mb (afgerond in euro's) 48

ResearchNed
www.researchned.nl